

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาด้านศิลปะ เพื่อพัฒนาศักยภาพครูศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดสนับสนุนการวิจัย ในบทนี้แบ่งออกได้ 5 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร ตอนที่ 2 การฝึกอบรม ตอนที่ 3 การสอนศิลปศึกษา ตอนที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด แต่ละตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรเป็นแผนหรือโครงการที่ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาสาระ แนวทางในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นให้แก่ผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติเกิดการเรียนรู้พัฒนาทักษะและเจตคติที่ดี รวมทั้งแนวทางในการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ในการวิจัยครั้งนี้เป็นหลักสูตรการฝึกอบรมซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีการออกแบบขึ้นมาเฉพาะกิจใช้ฝึกอบรมให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นครูศิลปศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของหลักสูตร

คำว่า หลักสูตร (Curriculum) ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับความเชื่อและการจัดประสบการณ์ ซึ่งในที่นี้จะขอนำเสนอความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้ หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียนให้มีประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ (Regan and Shephard, 1977, P 3) และยังเป็นสื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงประสงค์ ตามที่ต้องการ (Krung, 1957, P 3) และยังเป็นข้อผูกพันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและสิ่งแวดล้อมทางการเรียน (Lewins and Meil, 1972, P 27) ชมพันธ์ ฤกษ์ชัย (2530, หน้า 1) กล่าวถึงหลักสูตรไว้ว่า คือ ประสบการณ์ทุกอย่างที่ผู้เรียนพึงได้รับโดยไม่จำกัดเวลาและวิธีการภายใต้การแนะนำของสถาบันการศึกษา จะเป็นลักษณะรายวิชาและเอกสารที่กำหนดโครงการการศึกษาของผู้เรียน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2557 (2546, หน้า 1272) ได้นิยามว่า หลักสูตร คือ ประมวลวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในการศึกษา เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง สุนทร โคตรบรรเทา (2547, หน้า 2 - 3) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า เป็นแผนการปฏิบัติหรือเอกสารที่เขียนขึ้น โดยมีฤทธิ์เพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ อาจกล่าวสรุปได้ว่าหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์หรือแผนการจัดการความรู้ที่สถาบันการศึกษา จัดทำขึ้นเพื่อถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์

ประเภทของหลักสูตร

หลักสูตรมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการแบ่งตามแนวคิดทฤษฎีของการศึกษาหรือปรัชญาหลักสูตร ดังที่ กิตติคม คาวีรัตน์ (2554, หน้า 63 - 65) ได้รวบรวมรูปแบบของหลักสูตรตามแนวคิดของ สมิธ สแตนลีย์ และวอร์ (Smith, Stanley and Shore, 1950, P 376) กล่าวว่า รูปแบบหลักสูตร มีดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The Subject Matter Curriculum) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 หลักสูตรหมวดวิชา (The Broad Fields Curriculum)

1.2 หลักสูตรสหสัมพันธ์ (The Correlated Curriculum)

2. หลักสูตรเน้นกิจกรรม (Activity Curriculum)

3. หลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum)

ทาบ (Hilda Taba, 1962, P 398) ได้รวบรวมรูปแบบหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The Subject Matter Curriculum)

2. หลักสูตรหมวดวิชา (The Broad Fields Curriculum)

3. หลักสูตรที่ยึดกระบวนการทางสังคม และการดำเนินชีวิต (Curriculum Based on Social and life Foundation)

4. หลักสูตรเน้นกิจกรรม และประสบการณ์ (The Activity and Experience Curriculum)

5. หลักสูตรแกน (Core Curriculum)

สมิทธ คุณกร (2520, หน้า 114) กล่าวว่า หลักสูตรที่ใช้กันอยู่มี 5 ประเภท ด้วยกัน คือ

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Curriculum)

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Broad Fields Curriculum)

3. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and life Function Curriculum)

4. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity Curriculum)

5. หลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2521, หน้า 7) แบ่งรูปแบบหลักสูตร ได้ดังนี้

1. หลักสูตรแบบรายวิชา (The Subject Matter Curriculum)

2. หลักสูตรแบบหมวดวิชา (The Broad Fields Curriculum)

3. หลักสูตรเน้นหลักวิชาการทางชีวิตและสังคม (Curriculum Based on Social and life Foundation)

4. หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience Curriculum)

5. หลักสูตรแบบแกนวิชา (Core Curriculum)

6. หลักสูตรแบบเอกภาพ (The Individual Curriculum)

7. หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (The Personalized Curriculum)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 27 - 29) ได้กล่าวว่า หลักสูตรแบ่งออกได้ 9 แบบ ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (Subjective Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรดั้งเดิม โดยเน้นเนื้อหาสาระของแต่ละวิชาที่แยกจากกัน จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระ มีลักษณะคือ

1.1 เนื้อหาสาระแต่ละวิชาแยกจากกัน เช่น วิชาเลขคณิต วิชาฟิสิกส์ วิชาชีววิทยาจะสอนแยกออกจากกันเป็นรายวิชา

1.2 แต่ละวิชาจะมีลำดับของเนื้อหาสาระ มีขอบเขตของความรู้ที่เรียงลำดับความยากง่ายและไม่เกี่ยวข้องถึงวิชาอื่น ๆ

1.3 วิชาแต่ละวิชาไม่ได้โยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

1.4 การเลือกเนื้อหาสาระและการจัดเนื้อหาสาระ โดยยึดคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของเรื่องที่สอนนั้น โดยมีแนวคิดที่ว่าผู้เรียนสามารถนำไปใช้เมื่อต้องการ

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์มารวมเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ 2 วิชา โดยไม่ทำลายขอบเขตของวิชาเดิม คือ ไม่ได้มีการผสมผสานเนื้อหาเข้าด้วยกัน เช่น การจัดเนื้อหา เน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบอิเล็กทรอนิกส์และโทรทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างคอกเลี้ยงหมูและการปลูกพืช โดยแสดงให้เห็นแต่ละวิชาจะเสริมกันได้อย่างไร

3. หลักสูตรผสมผสาน (Fused Curriculum) เป็นการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นรายวิชาโดยสร้างวิชาจากเนื้อหาวิชาที่แยกสอนให้เป็นวิชาเดียวกัน แต่ยังคงรักษาเนื้อหาพื้นฐานของแต่ละวิชาไว้ หลักสูตรแบบนี้แตกต่างจากหลักสูตรสหสัมพันธ์ ที่มีบูรณาการระหว่างวิชามากกว่าคือ การสอนวิชาเหมือนสอนวิชาเดียว

4. หลักสูตรหมวดวิชา (Broad Fields Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่มีลักษณะหลายหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรสหสัมพันธ์และหลักสูตรแบบผสมผสาน โดยการนำเนื้อหาวิชาหลาย ๆ วิชา จัดเป็นวิชาทั่วไปที่กว้างขวางขึ้น โดยเน้นถึงการรักษาคุณค่าของความรู้ที่มีเหตุผล มีระบบ เช่น มนุษย์กับเทคโนโลยี มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

5. หลักสูตรวิชาแกน (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนของวิชาอื่น ๆ โดยเน้นเนื้อหาด้านสังคมและหน้าที่พลเมือง เพื่อการแก้ปัญหา เช่น ประชากรและมลภาวะ การดำรงชีวิตในเมืองและชนบท

6. หลักสูตรที่เน้นทักษะกระบวนการ (Process Skills Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้เกิดทักษะกระบวนการ เช่น ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ กระบวนการในการแก้ปัญหา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้ผู้มีความสามารถในการด้านทักษะกระบวนการคือ มีความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ ใช้กระบวนการให้เป็นสื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการและให้รู้ธรรมชาติของกระบวนการ

7. หลักสูตรที่เน้นสมรรถภาพ (Competency or Performance Based Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างจุดมุ่งหมาย กิจกรรมการเรียนการสอนและความสามารถในการปฏิบัติของผู้เรียนในการจัดหลักสูตร แบบนี้จะต้องกำหนดความสามารถในการปฏิบัติที่ต้องการไว้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือจุดประสงค์ด้านความสามารถ จากนั้นก็วางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุแต่ละวัตถุประสงค์และมีการตรวจสอบการปฏิบัติของผู้เรียนก่อนที่จะผ่านไปเรียนตามจุดประสงค์ต่อไป เช่น การฝึกสอนแบบจุลภาค การสอนพิมพ์ดีด

8. หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาสังคม (Social Activities and Problem Curriculum) หลักสูตรแบบนี้จะแตกต่างกันไปตามแนวคิดของแต่ละกลุ่ม เช่น ผู้ที่มีแนวคิดว่าการหลักสูตรควรตรงกับการดำรงชีวิตในสังคมจริง ในการสร้างหลักสูตรจึงยึดรากฐานของหน้าที่ทางสังคม หากมีแนวความคิดว่าการหลักสูตรควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาหรือเรื่องต่าง ๆ ของชีวิตในสังคมชุมชน เช่น การป้องกันมลภาวะ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

9. หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล (Individual Need and Interest Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้นความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เช่น การเน้นที่ผู้เรียน การเน้นที่ประสบการณ์ โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้นตามความรู้และความสนใจของผู้เรียนมีความยืดหยุ่นสูงและผู้เรียนสามารถเรียนได้เป็นรายบุคคล

องค์ประกอบของหลักสูตร

ทาบ (Taba, 1962, P 10) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง เป้าหมายของการสอน เป็นส่วนที่กำหนดคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน วัตถุประสงค์หลักของหลักสูตร แบ่งเป็น 4 ระดับ ต่อไปนี้

1.1 วัตถุประสงค์หลักสูตร เป็นความต้องการ หรือเป็นเป้าหมายรวมของแต่ละหลักสูตร

1.2 วัตถุประสงค์ของกลุ่มวิชา หรือหมวดวิชา เป็นเป้าหมายของกลุ่มวิชาที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันที่ต้องการให้ผู้เข้ารับฝึกอบรม มีความรู้ ทักษะและความสามารถอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของรายวิชา มีจุดมุ่งหมายว่าต้องการให้ผู้เรียนได้รับอะไร

1.4 วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยกับพฤติกรรมที่สังเกต และสามารถวัดได้ อย่างเป็นรูปธรรม

2. เนื้อหา (Content) เป็นเครื่องกำหนดขอบเขต และความเข้มข้นของสาระความรู้ ทักษะและประสบการณ์

3. การเรียนการสอน (Instruction activity) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาครูผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายในการเรียนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ปกติการสอนจะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ดังนี้

3.1 สื่อการสอน หมายถึง อุปกรณ์การสอนที่ช่วยให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 วิธีการ หมายถึง เทคนิควิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทักษะ และเจตคติให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4. การประเมิน (Evaluation) การตรวจสอบผลการเรียนการสอนว่า บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ ต้องปรับปรุงหรือแก้ไขอย่างไร เพื่อให้ได้ผลลัพธ์เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของหลักสูตร

เคอร์ (Kerr, 1989, P 16 - 17) แบ่งส่วนประกอบของหลักสูตรไว้ 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร (Curriculum Objective) ความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience) และการประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation)

บูเมอร์ (Boomer, 1994, P 35 - 37) ได้กล่าวถึง ส่วนประกอบของหลักสูตรไว้ 7 ส่วน คือ

1. ขอบเขตของเนื้อหา เป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษา

2. การตัดสินใจขอบเขตของเนื้อหา เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสม และความสอดคล้องกันของเนื้อหาที่ต้องการใช้หลักสูตร

3. วัตถุประสงค์ เป็นผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้น หลังจากจัดกิจกรรมแล้ว

4. ทักษะที่ต้องการและสื่อที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

6. กิจกรรมให้ความช่วยเหลือ หรือแหล่งข้อมูลเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน

7. วิธีการประเมินผล เพื่อตรวจสอบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

อาจกล่าวสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (Objective) เนื้อหา (Content) กิจกรรมการเรียนการสอน (Activity) และการประเมินผล (Evaluation)

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีแนวคิดหลักอยู่ 2 ประการ คือ การทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นและการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ คำว่าพัฒนาหลักสูตรมีคำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกันอยู่หลายคำ เช่น

การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) การจัดหลักสูตร (Curriculum Organization) การร่างหลักสูตร (Curriculum Planning) การทำหลักสูตร (Curriculum Management) การปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum Provement) การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum Revision) และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร (Curriculum Change) เมื่อพิจารณาการพัฒนาหลักสูตรจะเป็นกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตรขึ้นใหม่ หรือปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว ประกอบด้วยขั้นตอนการศึกษา ข้อมูลพื้นฐาน การร่างหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมิน และการประเมินผลหลักสูตร ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีหลากหลายแนวคิดและรูปแบบ ดังนี้

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์

ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler, 1950, P 11) ได้วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน โดยเน้นคำหลักที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร 4 ข้อ คือ

1. มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่โรงเรียนจะต้องให้ผู้เรียนได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้นั้น
3. มีประสบการณ์ทางการศึกษาที่กำหนดไว้นั้น จะจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. ทราบได้อย่างไรว่า ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้แล้วนั้น

จากคำถาม 4 ข้อ ของไทเลอร์ ได้เรียงตามลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรดังนี้ (ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์, 2545, หน้า 1 – 34)

ขั้นตอนที่ 1 การคัดเลือกวัตถุประสงค์ เป็นการคัดเลือกวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน 3 ประการ คือ ด้านเนื้อหาหลัก ด้านผู้เรียน และด้านสังคม เมื่อเลือกวัตถุประสงค์ได้แล้วต้องนำมาพิจารณาอีกครั้ง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก 2 ด้าน คือ เกณฑ์จากปรัชญา และปรัชญาการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้วัตถุประสงค์ผ่านการพิจารณา มีลักษณะที่เจาะจงมากขึ้น ซึ่งไทเลอร์เรียกจุดประสงค์ในระดับนี้ว่า จุดประสงค์การสอน (Instruction Objectives)

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกประสบการณ์ เป็นการคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตรงกับหลักสูตรการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 3 การจัดลำดับประสบการณ์ เป็นการจัดเรียงลำดับประสบการณ์บรรจุในหลักสูตร จะต้องจัดอย่างเป็นระบบ เรียงตามลำดับขั้นตอน และต้องมีเนื้อหาครบถ้วนทุกด้าน ทั้งความคิด หลักการ ค่านิยม และทักษะ ตลอดจนต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ และธรรมชาติของเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผล เป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร เพราะผู้จัดทำหลักสูตร คิดหาวิธีการประเมินผล กระบวนการทั้งหมดของหลักสูตรมีประสิทธิภาพเพียงใด สามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ

ทาบ (Taba, 1962, P 422 – 425) ได้เสนอแนวคิดการจัดหลักสูตรและออกแบบหลักสูตร ควรเป็นครูผู้สอนมีส่วนร่วมมากที่สุด และเน้นกำหนดหลักสูตรจากระดับล่าง ขึ้นไปสู่ระดับบน วิธีการที่จะทำงานให้สำเร็จไปได้ ทาบ (Taba) ได้กำหนดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่างๆของสังคม รวมทั้งศึกษาพัฒนาการ

ของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนธรรมชาติของความรู้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากขั้นที่ 1 เป็นหลักการพิจารณาจุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้น ควรจะเป็นสิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือก เนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้ความต้องการ เพื่อให้วัตถุประสงค์สอดคล้องกับสังคมและผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกมา โดยพิจารณา ความเหมาะสมในการที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ก่อนหรือหลัง ซึ่งอาจจัดลำดับความยากง่าย ความกว้างแคบ หรือการเป็นพื้นฐานต่อกัน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดลำดับเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกมา โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมในการที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ก่อนหรือหลัง ซึ่งอาจจัดลำดับความยากง่าย ความกว้างแคบ หรือการเป็นพื้นฐานต่อกัน

ขั้นตอนที่ 5 การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการที่สำคัญของหลักสูตรอีกกระบวนการหนึ่งก็คือ กระบวนการในชั้นเรียน การคัดเลือกประสบการณ์ การเรียนที่จำเป็นต้องศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ และวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่าแก่ผู้เรียน และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ตลอดจนเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ด้วย

ขั้นตอนที่ 6 การจัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ตามลำดับก่อนหลังเพื่อให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนบรรลุตามจุดหมายที่วางไว้

ขั้นตอนที่ 7 การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะเป็นเครื่องชี้ว่า การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาหรือข้อบกพร่องในขั้นตอนใด ๆ มากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไป การประเมินผลนี้ตามปกติจะพิจารณาผลจากการใช้หลักสูตร คือ ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่ เนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนการสอนมีความเหมาะสมเพียงใด

ขั้นตอนที่ 8 ตรวจสอบความถี่และความเหมาะสมในแต่ละชั้น โดยการตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบในลักษณะต่อไปนี้ คือ เนื้อหาที่จัดขึ้นเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประสบการณ์การเรียนรู้จัดขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1981, P 30 - 30) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตร จะเริ่มด้วยขั้นตอนใด ๆ หรือกระบวนการใดก่อนก็ได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และขอบเขต โดยกำหนดขอบเขต เป้าหมายไว้ 4 ประการ คือ พัฒนาการของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะทางการเรียนรู้ และความชำนาญพิเศษ อย่างไรก็ตามอาจมีขอบเขตที่สำคัญอื่น ๆ ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตร จะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมกับสภาพผู้เรียน และลักษณะของสังคม

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบหลักสูตรเป็นการตัดสินใจโดยใช้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และขอบเขตพร้อมกับพิจารณาข้อมูลนั้น ๆ ประกอบ เช่น ธรรมชาติของวิชา ความสนใจของผู้เรียนและสังคม ตลอดจนข้อกำหนดต่าง ๆ ของสังคม และปรัชญาทางการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับการนำวิธีสอนต่างๆที่ได้ออกแบบไว้ไปปฏิบัติ วิธีสอนรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการสอน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินหลักสูตร ผู้สอนจะต้องใช้กลวิธีประเมินผลแบบต่าง ๆ เพื่อบอกความก้าวหน้าของผู้เรียน รวมทั้งประสิทธิภาพของการสอน ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหรือเป็นการประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร

นอกจากนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, P 19 - 20) ได้เสนอรูปแบบพัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีการเชิงระบบ (System Approach) 3 ระบบ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ซึ่งทั้ง 3 ระบบจะต้องสัมพันธ์ต่อเนื่องกันดังนี้

1. ระบบร่างหลักสูตร ได้แก่ สิ่งที่กำหนดหลักสูตร รูปแบบหลักสูตรการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรและการปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้

1.1 สิ่งที่กำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่นำมาใช้สำหรับพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ สิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจและสิ่งกำหนดทางการเมือง

1.2 รูปแบบหลักสูตร ได้แก่ โครงสร้างและองค์ประกอบหลักสูตร ซึ่งจะได้หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งที่กำหนดหลักสูตร

1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรพร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งอาจทำได้โดยวิธีการประชุม สัมมนา การวิจัยเอกสาร การทดลองใช้หลักสูตร เป็นต้น

1.4 การปรับหลักสูตรก่อนนำไปใช้ จะต้องทำระบบข้อมูลที่ชัดเจน รวมทั้งการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบ

2. ระบบการใช้หลักสูตร ได้แก่ การขออนุมัติหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตรและการดำเนินการเรียนการสอนได้

2.1 การขออนุมัติหลักสูตร เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว จึงรับสมัครผู้ที่ศึกษาและดำเนินการเรียนการสอนได้

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร จะกระทำควบคู่ไปกับการขออนุมัติหลักสูตรเมื่อหลักสูตรได้รับการอนุมัติเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการใช้หลักสูตรได้

2.3 การดำเนินการใช้หลักสูตร เริ่มตั้งแต่การประชาสัมพันธ์ การเตรียมความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนไปจนถึงการจัดตารางสอน

3. ระบบการประเมินหลักสูตร ได้แก่ การวางแผน การประเมินหลักสูตร แผนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน

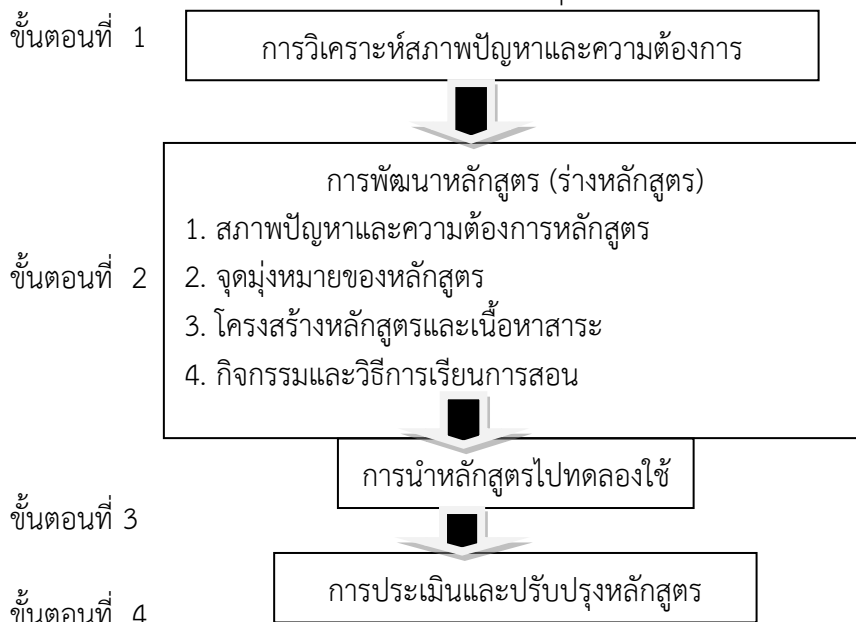
3.1 การวางแผนการประเมินหลักสูตร เป็นการวางแผนว่า จะประเมินหลักสูตรในส่วนใดบ้าง เช่น การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินย่อย ๆ แต่ละระบบ เช่น ระบบการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน หรือประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

3.2 แผนการเก็บรวบรวม ได้แก่ การรวบรวมข้อมูล การจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ควรกำหนดว่ามีข้อมูลอะไรบ้างที่สำคัญในการตัดสินใจการจัดระบบข้อมูล จะช่วยจำแนกเป็นหมวดหมู่ และสังเคราะห์ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3.4 การรายงานข้อมูล การจัดทำรายงานและการเสนอข้อมูล จะช่วยในการพิจารณาว่าหลักสูตรนี้มีคุณค่าตามวัตถุประสงค์ หรือว่าจะปรับปรุงแก้ไขระบบการพัฒนาหลักสูตร

จากแนวคิดและทฤษฎีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีรูปแบบตลอดทั้งเรียงลำดับหัวข้ออาจเรียงลำดับก่อนหลังแตกต่างกัน แต่สาระสำคัญของเนื้อหาคล้ายคลึงกัน โดยมี 5 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) การกำหนดเนื้อหาสาระ 3) การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน 4) การนำหลักสูตรไปใช้ 5) การประเมินหลักสูตร ทั้งนี้ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาความต้องการของหลักสูตร 2) การกำหนดโครงสร้างหลักสูตร 3) ทดลองใช้หลักสูตร และ 4) ประเมินผลการใช้หลักสูตรสำคัญ ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กัน โดยแต่ละขั้นตอนต้องมีรายละเอียดย่อย ๆ แสดงภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

ที่มา (ปริยาพร บุชบา, วันที่ 16 พฤษภาคม 2556)

การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เป็นการจัดทำเนื้อหาสาระ และวิธีการอบรมที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะ ทักษะและความสามารถอันจะยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายการฝึกอบรม หลักสูตรและกระบวนการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม จาก การวิจัยพัฒนาหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

นักวิชาการได้กล่าวความหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมไว้หลายทัศนะ ดังที่ เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ (2531, หน้า 60) ได้กล่าวว่า หลักสูตรการฝึกอบรม หมายถึง โครงการฝึกอบรมซึ่งประมวลความรู้

และประสบการณ์ ที่องค์กรฝึกอบรมจัดให้ผู้เข้ารับการอบรมทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้พัฒนาตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ผ่านกิจกรรมเฉพาะที่ออกแบบไว้แล้ว

ปราณี สังขะตะวรรณและสิริวรรณ ศรีพหล (2531, หน้า 148) ได้กล่าวว่า หลักสูตรการอบรมเป็นหลักสูตรเฉพาะกิจ มักเป็นหลักสูตรระยะสั้น จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ให้ความรู้เพิ่มเติม เพื่อแก้ปัญหาที่มีมักเกิดขึ้นในการทำงานหรือเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน มีความแตกต่างไปจากหลักสูตรกลางและหลักสูตรท้องถิ่น

สุนน อมรวิวัฒน์และสมพงษ์ จิตระดับ (2530, หน้า 262) ได้กล่าวว่า หลักสูตรการฝึกอบรมเป็นหลักสูตรระยะสั้น เป็นการประมวลความรู้ ประสบการณ์ แนวคิดและความต้องการต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างได้ผลในระยะเวลาที่กำหนดขึ้น หลักสูตรประเภทนี้จะเกิดการผสมผสานหลักการของหลักสูตรหลายประเภท จัดทำเป็นประสบการณ์ที่สอดคล้องตรงกับความต้องการ และการศึกษาสามารถแก้ไขปัญหาหรือลดอุปสรรคเหล่านั้นได้

จากความหมายของหลักสูตรฝึกอบรมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า เป็นหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรเฉพาะกิจ ที่องค์กรหรือหน่วยงาน ได้จัดทำขึ้นมาเพื่ออบรมให้ความรู้กับบุคลากรในหน่วยงาน รับการฝึกอบรม ได้พัฒนาศักยภาพหรือแก้ไขปัญหาของหน่วยงาน ของบุคคลในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพการทำงานมากขึ้น

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ได้มีนักวิชาการเสนอไว้ดังนี้

วิเชียร ชิวพิมาย (2528, หน้า 7 - 15) ได้เสนอขั้นตอนไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม เป็นการศึกษาปัญหาของหน่วยงานที่จะต้องได้รับการปรับปรุงหรือเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับบุคคลด้วยวิธีการฝึกอบรมในการวิเคราะห์หาความจำเป็นจะต้องวิเคราะห์อย่างรอบคอบและครอบคลุม กล่าวคือ จะต้องพิจารณาถึงสภาพปัญหาที่มีปัญหาเกิดขึ้นและคาดการณ์จากอนาคตได้อย่างถูกต้องใกล้เคียง เพื่อจะได้วางแผนการฝึกอบรมได้อย่างเหมาะสม วิธีการที่ใช้สำหรับหาความจำเป็นในการฝึกอบรม มีหลายวิธี เช่น วิธีการสังเกต วิธีวิเคราะห์ วิธีประเมินผลการปฏิบัติงาน การสำรวจความต้องการ เป็นต้น

2. กำหนดวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนที่ชี้ให้เห็นถึงเป้าหมายและความต้องการของการฝึกอบรมว่าต้องการแก้ปัญหาใดหรือต้องการให้อะไรเกิดขึ้นในหน่วยงาน การฝึกอบรมส่วนมากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ความรู้ ความคิด เจตคติและทักษะ เป็นต้น การตั้งวัตถุประสงค์จึงควรตั้งในลักษณะการคาดหวัง ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคลากร 3 ด้าน

3. การเลือกเนื้อหาในการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนสำคัญเพราะเนื้อหาเป็นเครื่องมือที่จะเป็นไปดำเนินการแก้ปัญหาให้กับหน่วยงาน การเลือกเนื้อหามีหลักเกณฑ์ ดังนี้

3.1 สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการแก้ปัญหาหรือการพิจารณาบุคลากรของหน่วยงาน

3.2 ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ น่าสนใจและจูงใจให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3.3 เหมาะสมกับระดับผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ยากเกินไป

3.4 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการทำงานและในชีวิตประจำวัน

3.5 มีคุณค่าในตัวเอง เหมาะสมกับการเกิดเจตคติ และการฝึกทักษะในเนื้อหา นั้น ๆ

3.6 ต้องนำเสนอได้อย่างชัดเจน ไม่ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการนำเสนอ

3.7 สามารถประเมินผลได้อย่างถูกต้อง

4. กำหนดกิจกรรมและเลือกสื่อในการฝึกอบรม กิจกรรมและสื่อในการฝึกอบรมเป็นตัวอย่างสำคัญที่จะถ่ายทอดเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ เจตคติให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรม เกณฑ์ในการกำหนดกิจกรรมและเลือกสื่อมีดังนี้

4.1 ต้องสามารถถ่ายทอดเนื้อหาวิชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา และความคิดรวบยอดแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

4.2 ต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ เพศ วัยและความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

4.3 ต้องมีคุณค่าทางเทคนิค ชัดเจนและถูกต้อง

4.4 ต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไม่แพงเกินไป คำนวณการลงทุน

วิจิตร อวาทกุล (2537, หน้า 66 - 69) ได้กล่าวถึง กระบวนการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรม ดังนี้

1. วิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม ผสมผสานกับความรู้ความตระหนักถึงเป้าหมาย กระบวนการทำงานขององค์กร ซึ่งอาจใช้เครื่องมือ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบทดสอบ การศึกษาเอกสารรายงานบันทึกที่ชี้ให้เห็นปัญหา

2. เขียนหลักการและเหตุผลว่ามีแนวคิดจะจัดการฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหาของหน่วยงาน มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด

3. กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เป็นการกำหนดว่าหลักสูตรที่จัดขึ้นว่าต้องการให้ผู้รับการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ทฤษฎี หลักการ ทักษะ ทักษะ ความชำนาญใดบ้าง ที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหามีความจำเป็นในการฝึกอบรมได้

4. กำหนดหลักสูตรและหัวข้อวิชา เป็นการกำหนดหัวข้อวิชาที่จะประกอบขึ้นเป็นหลักสูตรในการฝึกอบรม เพื่อจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้มีพฤติกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ประกอบด้วย แนวความคิด หลักการทฤษฎี ตลอดจนแนวทางให้เกิดการนำไปใช้ในการปฏิบัติ เพื่อที่ทุกคนจะได้เห็นโครงสร้างของหลักสูตร อาจแบ่งหมวดหมู่

5. การกำหนดเทคนิค วิธีการและสื่อในการฝึกอบรม การอบรมจะต้องกำหนดแนวทางในการฝึกอบรม วิธีการอบรม อุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในการอบรมและเกิดผลในการสอนอย่างเต็มที่

6. การกำหนดรายละเอียดหัวข้อวิชาการฝึกอบรม เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ แนวการอบรม วิธีการอบรม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เข้าใจ เห็นแนวทางโดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์และแนวทางแกวทิยากร ผู้เข้ารับการอบรมและผู้ที่เกี่ยวข้อง

พรชัย หนูแก้ว (2546, หน้า 24 - 31) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมหลักสูตรการฝึกอบรมในประเทศไทย มีการพัฒนาโดยอาศัยขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา (R & D research and development) จะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน มีขั้นตอนที่สำคัญ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์และการเรียนรู้ข้อมูลสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ระบุปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรม ตามที่ ปีน โทปเฟอร์ และอเลสซี (Beane, Toepfer and Alessi, 1986, P 73 - 111) ได้เสนอว่าพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเป็นหลักสูตรสำคัญ 3 ด้าน คือ

1.1 พื้นฐานด้านปรัชญา เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลธรรมชาติ ความหมายของชีวิตและค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1.2 พื้นฐานทางสังคมวิทยา เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคมในอดีต ปัจจุบันและอนาคต มีความสำคัญต่อการกำหนดจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาวิชาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับสังคม

1.3 พื้นฐานทางจิตวิทยา เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เจตคติ พฤติกรรมที่จะทำให้เข้าใจคุณลักษณะของผู้เรียนที่ผู้พัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้อง

วิธีที่จะได้รับข้อมูลพื้นฐานนั้น บอยเดล (Boydall, 1979, P 5 - 8) เสนอไว้คือ การเก็บข้อมูล การบันทึก การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามและการสังเกต สอดคล้องกับ อัญชนา เวสารัชช์ (2526, หน้า 6) และวิเชียร ชิวพิมาย (2528, หน้า 8 - 10) เสนอไว้คือ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุม การวิจัย การสังเกต การบันทึก การประเมินผลและการปฏิบัติงาน การสำรวจความต้องการ

2. การร่างหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตรตั้งแต่วัตถุประสงค์ ขอบเขตของเนื้อหาวิชา กิจกรรม การเรียนและการประเมินผล โดยมีรายละเอียดในแต่ละส่วน ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร แบ่ง 2 ประเภท คือ วัตถุประสงค์ทั่วไป แบ่งออกได้ 4 ระดับ คือ วัตถุประสงค์เกี่ยวกับความรู้ วัตถุประสงค์เกี่ยวกับความคิด วัตถุประสงค์เกี่ยวกับเจตคติและวัตถุประสงค์เกี่ยวกับทักษะ ส่วนวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา แบ่งออกได้ 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และด้านทักษะพิสัย (Psychomotor) โดยวัตถุประสงค์แต่ละด้าน แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินผล ซึ่งการแบ่งวัตถุประสงค์เป็นการจำแนกคุณลักษณะออกเป็นด้าน ๆ มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการฝึกอบรมคือ ช่วยจัดความคลุมเครือในการใช้คำ เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมและวิทยากรรู้ว่าการกำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพฤติกรรมใดก่อนหรือหลังจัดลำดับเนื้อหาเกี่ยวโยงจากง่ายไปยาก ช่วยให้เกิดความสมดุลในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม และช่วยในการประเมินผลการอบรม

2.2 การเลือกเนื้อหาว่า มีเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชา คือ ความเชื่อถือได้และความสำคัญของเนื้อหา สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม มีความสมดุลในความกว้างและลึก สนองความต้องการของวัตถุประสงค์ได้หลาย ๆ ข้อ สอดคล้องกับประสบการณ์ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Taba, 1962, P 267 - 254) นอกจากนี้เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ (2531, หน้า 67 - 68) สรุปได้ว่า การเลือกวิชา สำหรับใช้ในหลักสูตรการฝึกอบรม ควรมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับความจำเป็นในการฝึกอบรม เนื้อหาวิชาต้องเชื่อถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขามีความทันสมัยและถูกต้อง เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการทำงาน มีความสมดุลครอบคลุมกับการใช้ข้อมูล กระบวนการและความคิดเกี่ยวกับเรื่องนั้นเพียงพอที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และการพัฒนาเกิดความเข้าใจถึงหลักการและความคิดรวบยอดได้อย่างลึกซึ้ง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีความเหมาะสมกับบุคลิกภาพในการเรียนรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมและต้องมีความสอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการและความสนใจที่แท้จริงของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาแต่ละข้อ เป็นที่พึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียนเหมาะสมกับความรู้และสภาพร่างกายของผู้เรียน มีกิจกรรมการเรียนหลายอย่าง เพื่อให้บรรลุจุดหมายเพียงข้อเดียวและอาจมีกิจกรรมอย่างเดียว นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายหลายข้อได้ (ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา, 2530, หน้า 14 - 15)

2.4 การประเมินผล มีความสำคัญและจำเป็นต้องมีกำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้ผู้นำหลักสูตรไปใช้ ทราบว่าจะต้องประเมินอะไรบ้าง และจะประเมินอย่างไร ซึ่งการประเมินมีส่วนสำคัญ 2 ประการ คือ การประเมินต้องวัดพฤติกรรมของผู้เรียน เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา และการประเมินผลจำเป็นต้องประเมินมากกว่า 1 ครั้ง เพื่อดูความเปลี่ยนแปลง สามารถใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบ การประเมินผลตนเอง การดูผลงานและการใช้ประเมิน เพื่อดูประสิทธิภาพของการฝึกอบรม และการพัฒนามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การปฏิบัติงานองค์การ ผลผลิตปฏิกิริยาของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3. การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร หลังจากร่างหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว ควรที่จะได้รับการตรวจสอบและประเมินผลก่อนนำไปใช้ เพื่อจะได้ทราบข้อบกพร่องและการปรับปรุงแก้ไข การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรมีหลายวิธีการ เช่น

3.1 การตรวจสอบเอกสารหลักสูตร โดยนักพัฒนาหลักสูตรที่เป็นผู้ร่างหลักสูตร เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ตรวจสอบอย่างละเอียด ภายหลังการเขียนหลักสูตรเสร็จสิ้นแล้ว และการตรวจสอบเอกสารโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับหลักสูตรโดยใช้การแสดงความคิดเห็นตามปกติหรือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เข้าร่วมด้วยตามความเหมาะสม

3.2 การทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่าง อาจเป็นลักษณะโครงการนำร่องเพื่อศึกษา ข้อบกพร่องของหลักสูตร ความเหมาะสมเมื่อใช้กลุ่มตัวอย่างจริง

3.3 การวิเคราะห์หลักสูตร โดยใช้เทคนิคปุชอง (Pusiance Analysis) ซึ่งเป็นเทคนิค วิเคราะห์คุณค่าของหลักสูตรที่สร้างขึ้น โดยพิจารณาว่าส่วนประกอบของหลักสูตรทั้ง 3 ส่วน คือ จุดมุ่งหมาย กิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลว่า มีคุณค่าเพียงใด

4. การทดลองใช้หลักสูตร หลังจากการตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรแล้วนำไปทดลองกับ กลุ่มตัวอย่าง โดยมีองค์ประกอบในการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรคือ วัตถุประสงค์ของการทดลอง หลักสูตร รูปแบบการทดลองใช้หลักสูตร ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองและเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองหลักสูตร

5. การประเมินหลักสูตร จะต้องทำการประเมินหลักสูตรโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1 ประเมินผลการใช้หลักสูตรว่า มีความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมหรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคในการใช้หลักสูตรหรือไม่ โดยทำการประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ประเมินความเหมาะสมของ เนื้อหาสาระที่ใช้ วิธีการอบรมและประเมินผล ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและประเมินปัญหาและอุปสรรคในการใช้ หลักสูตร และปัจจัยที่จะส่งเสริมการใช้หลักสูตรให้บรรลุผลตามที่ต้องการ

5.2 ประเมินว่าเมื่อได้ทำการทดลองใช้หลักสูตรแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนา มีความรู้ เพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร

6. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ควรจัดทำระบบข้อมูลที่ชัดเจน เพื่อให้การปรับปรุงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและควรพิจารณาให้รอบคอบว่า ทำการปรับปรุงแล้วจะกระทบกับหลักการจัดมุ่งหมายและ โครงสร้างของหลักสูตรหรือไม่ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533, หน้า 9)

2. ตัวอย่างการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ได้มีการศึกษา ออกแบบและพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมไว้หลายสาระ สรุปได้ดังนี้

วารุณี อัสวโกคิน (2554, หน้า 21) ได้ทำการศึกษาวิจัย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 3 ส่วนสำคัญ คือ

1. ศึกษาสภาพความต้องการฝึกอบรม
2. กำหนดจุดประสงค์การฝึกอบรม เนื้อหา กิจกรรมและสื่อการฝึกอบรม
3. ประเมินผลการฝึกอบรม

มีขั้นตอนการดำเนินการสร้างหลักสูตร 5 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาความต้องการฝึกอบรมและข้อมูลพื้นฐาน 2) กำหนดโครงสร้างหลักสูตร 3) ประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้อง 4) ทดลองใช้หลักสูตร 5) ประเมินผลการใช้หลักสูตร

พรชัย หนูแก้ว (2546, หน้า 77) ได้ทำการศึกษาวิจัย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการวิจัยในชั้นเรียนสำหรับครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีขั้นตอนดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน โดยการกำหนดความต้องการฝึกอบรมวิจัยในชั้นเรียนและตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน
2. การยกร่างหลักสูตร โดยการดำเนินการยกร่างหาคุณภาพและปรับปรุงร่างหลักสูตร
3. การทดลองใช้หลักสูตร โดยประเมินหลักสูตรของผู้เข้าฝึกอบรมและหาประสิทธิภาพของหลักสูตร
4. การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

สาโรจน์ แดงกันหา (2550, หน้า 68 - 77) ได้ทำการศึกษาวิจัย พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีช่วงชั้นที่ 3 ได้ดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แบบสอบถามความต้องการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอน 5 ด้าน คือ ด้านเทคนิควิธีการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลการเรียนรู้ และด้านการประเมินผลการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนโดย

1. สร้างหลักสูตรโดยนำข้อมูลขั้นตอนที่ 1 มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้จากการสำรวจความต้องการฝึกอบรม
2. การหาคุณภาพของหลักสูตรโดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรประเมินความเหมาะสมโครงการภายในหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อหาคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรมและการวัดและการประเมินผล

ทวีศักดิ์ รูปสิงห์ (2550, หน้า 107 - 143) ได้พัฒนาหลักการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรทีมสุขภาพ ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตร มี 4 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างหลักสูตร โดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและการสำรวจความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรมเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้สูงอายุ

2. การพัฒนาหลักสูตรจำลอง แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ส่วน คือ การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม การตรวจสอบร่างหลักสูตรฝึกอบรม และการปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีรายละเอียด คือ 1) การร่างหลักสูตรนำข้อมูลที่ 1 มาสร้างและพัฒนาหลักสูตรอบรมประกอบด้วย การศึกษาสภาพปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรม วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม การวัดและประเมินผลฝึกอบรม 2) การตรวจสอบร่างหลักสูตรฝึกอบรมโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม และความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม 3) การปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมด้วยการนำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ มาวิเคราะห์ข้อมูลและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ

3. การทดลองใช้หลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อประเมินว่าหลักสูตรนี้มีผลสัมฤทธิ์ตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรโดยใช้แบบประเมินรูปแบบ CIPP model สำหรับการประเมินบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต

ฟุ้งศรี ภักดีสุวรรณ (2550, หน้า 73 - 90) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจักสานเชิงธุรกิจ โดยยึดชุมชนเป็นฐาน มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ตามแนวคิดของ Tyler, Taba และ Saylor, Alexander and Lewis มาผสมผสานกันเป็นแนวพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจักสานเชิงธุรกิจ โดยยึดชุมชนเป็นฐาน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพโดยยึดชุมชนเป็นฐานด้วยการศึกษาชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชน อาชีพ รูปแบบและกระบวนการในการศึกษาอบรมอาชีพ นำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้แบบสอบถาม

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบไปด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในชุมชน 3) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน 4) การศึกษาเนื้อหาสาระ 5) การออกแบบหลักสูตร 6) การประสานงานกับชุมชน 7) การเตรียมการยกร่างหลักสูตร 8) การยกร่างหลักสูตร

ระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นวัดผลจากความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพียงครั้งเดียว จากการอบรมเสร็จ เป็นการอบรมทดลองใช้หลักสูตร

ภูมิพงศ์ จอมหงส์พิพัฒน์ (2553, หน้า 126 - 128) ได้การพัฒนารูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับครูในภูมิภาคการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยดำเนินการตามกระบวนการ 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์แนวคิดของคุณลักษณะครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านการจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์และผู้พัฒนาครูและศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อนำข้อมูลมากำหนดเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่คาดหวังและรูปแบบหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำโครงสร้างรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วยองค์ประกอบของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำโครงสร้างรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วยปัญหา ความจำเป็นของรูปแบบหลักสูตร หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม การอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการประเมินผลรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม กับครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีระยะการทดลอง 2 ระยะ คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการนิเทศติดตามผล

ปานจิต โรจนวณิชชากร (2548, หน้า 119 - 120) ได้พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์สำหรับชาวนาไทย โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตรไว้ 8 ขั้นตอน มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการทำเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่ 2 สารวัฏจักรการทำเกษตรอินทรีย์ขั้นเลิศ

ขั้นตอนที่ 3 สังเคราะห์กระบวนการทำเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการทำเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบหลักสูตรการฝึกอบรมเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่ 6 การปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 7 การทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 8 รับรองหลักสูตร

บุญยัง หมั่นดี (2535, หน้า 58 - 60) ได้พัฒนาความรู้ด้านศิลปศึกษาสำหรับครูผู้สอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาด้วยการฝึกอบรมมินิคอร์ส มีขั้นตอนการสร้างหลักสูตรดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กระบวนการสร้างหลักสูตรประกอบด้วย

1. กำหนดความต้องการและความจำเป็นของการเพิ่มสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาของครูผู้สอนศิลปศึกษา

2. วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของการสร้างหลักสูตร

3. สร้างหลักสูตรอบรม มีเป้าหมาย 4 ข้อ คือ มีความรู้หลักการทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะ รู้วิธีการสร้างผลงานศิลปะ เข้าใจหลักสูตรศิลปะ และมีความรู้หลักการสอน

4. กำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร

5. ประเมินคุณภาพหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการสร้างชุดฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบเครื่องมือวัดคุณภาพหลักสูตรและชุดฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตรและชุดฝึกอบรม

ศิริพงษ์ เพียศิริ (2550, หน้า 135 - 139) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับนักศึกษาปริญญาบัณฑิต ด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงาน มี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษากรอบแนวคิดของหลักสูตรฝึกอบรม โดยศึกษาคุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการผลิตผลงาน และแนวคิดการจัดการศึกษาพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสังเคราะห์และกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 สร้างหลักสูตรฝึกอบรม ในรูปแบบของแผนการสอน คู่มือผู้สอน คู่มือผู้เรียน แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ แบบตรวจผลงานด้านความคิดสร้างสรรค์ แบบตรวจผลงานด้านทักษะปฏิบัติ แบบตรวจผลงานด้านผลผลิต แบบตรวจผลงานด้านลักษณะผลงาน แบบประเมินตนเอง และแบบสอบถามความคิดเห็นผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองและศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม เพื่อศึกษาประสิทธิภาพ และ ความเหมาะสมในการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยการ จัด ประชุม สรุปผลจากผู้ทรงคุณวุฒิ

จากแนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนตัวอย่างการพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน อาจแตกต่างกันตามเนื้อหา หรือวัตถุประสงค์เท่านั้น อย่างไรก็ตามการพัฒนาหลักสูตรสามารถสรุปได้ 4 ขั้นตอน ดังที่ สุริยา เหมาะศิลป์ (2537, หน้า 55 - 59) ได้กล่าวไว้คือ

1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างหลักสูตร เป็นการสำรวจเพื่อหาข้อมูลที่สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน รวมถึงสภาพทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรที่ต้องการ

2. พัฒนาหลักสูตรจำลอง เป็นการสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานแบ่งการดำเนินงาน ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การสร้างโครงร่างหลักสูตร การประเมินโครงร่างหลักสูตรและการพัฒนาโครงร่าง หลักสูตร

3. ทดลองใช้หลักสูตร เป็นการหาประสิทธิภาพของหลักสูตรกับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้เรียนเกิดการรู้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ ต้องการหรือไม่

4. ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตร มาปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ขึ้น

ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้ได้ใช้ แนวคิดทฤษฎีตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler) ทาบ (Taba) และ เซย์เลอร์ (Saylor) อเล็กซานเดอร์และลูวิส (Alexander and Lewis) และวิชัย วงษ์ใหญ่ มาผสมผสานกันเป็น แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโดยสรุปขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาสภาพการณ์ก่อนการพัฒนาหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบัน และความต้องการของผู้ใช้หลักสูตร ความต้องการของสังคม ฯลฯ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการกำหนดหลักการ เป้าหมาย จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม สื่อ การวัดและการประเมินหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้นสอดคล้องกับ ความต้องการและความสนใจของผู้ใช้หลักสูตร

2. การพัฒนาหลักสูตร คือ การสร้างหลักสูตร และการตรวจสอบคุณภาพของโครงร่าง หลักสูตรการร่างหลักสูตร มีองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัตถุประสงค์ทั่วไปและจุดประสงค์เฉพาะวิชา 2) การเลือกเนื้อหาวิชา โดยใช้เกณฑ์ของทาบ (Taba, 1962, P 267 - 284) ที่ใช้หลักการพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาให้ตรงกับ จุดประสงค์ที่กล่าวไว้ คือ 1) ความเชื่อถือได้ และความสำคัญของเนื้อหา 2) สอดคล้องกับความเป็น จจริงในสังคม 3) มีความสมดุลในความกว้างและความลึก 4) สอดคล้องความต้องการของวัตถุประสงค์ได้ หลาย ๆ ข้อ 5) สอดคล้องกับประสบการณ์ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

3) กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการศึกษาแต่ละข้อ เป็นที่พึงพอใจของผู้เรียน อยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน เหมาะสมกับความรู้ และสภาพร่างกายของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนอาจใช้หลายอย่าง เพื่อให้บรรลุจุดหมายหลายข้อก็ได้

4) การประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่า กระบวนการสอนสอดคล้องกับจุดประสงค์การสอนหรือไม่ ใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบ การประเมินผลตนเอง การประเมินผลงาน การประเมินเพื่อคุณภาพของการฝึกอบรม และพัฒนาว่าผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ หลังจากนั้นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร หลังจากร่างหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว นำไปตรวจสอบและประเมินผลก่อนนำไปใช้ เพื่อจะได้กรอบของการร่างและปรับปรุงแก้ไข ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรใช้หลักการ สังต์ อุทรานันท์ (2528, หน้า 246) ได้เสนอไว้ดังนี้

1 การตรวจสอบเอกสารหลักสูตร แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1.1 การตรวจสอบเอกสารหลักสูตรโดยนักพัฒนาหลักสูตร ที่เป็นผู้ร่างหลักสูตรเป็น การศึกษา วิเคราะห์ ตรวจสอบอย่างละเอียด ภายหลังการเขียนหลักสูตรเสร็จสิ้นแล้ว

1.2 การตรวจสอบเอกสาร โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับหลักสูตร โดยอาจใช้การแสดงความคิดเห็นตามปกติหรือเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เข้าร่วมตาม ความเหมาะสม

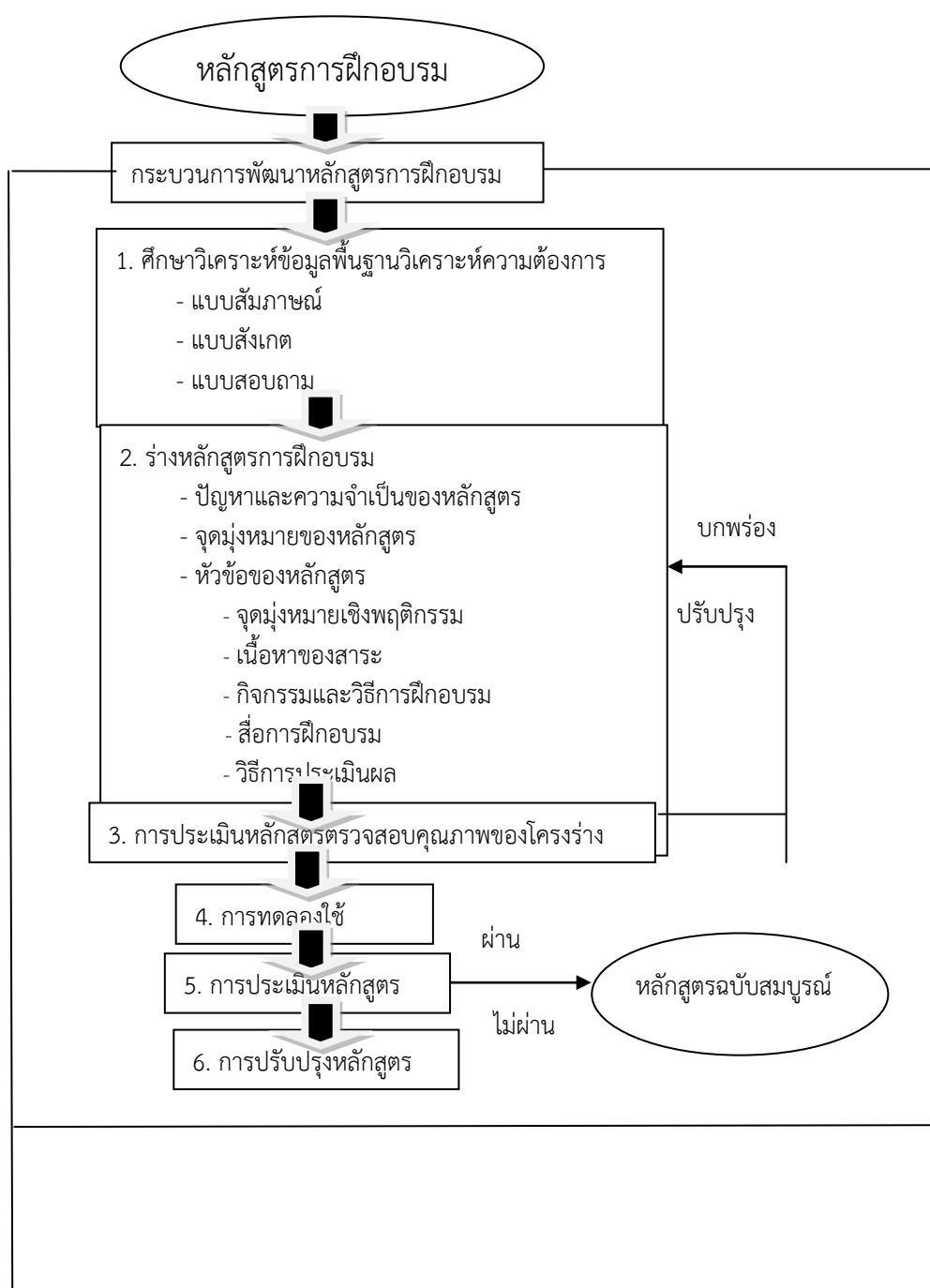
2. การทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่าง

3. การวิเคราะห์หลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยซอง (Puissance Analysis) เป็นเทคนิควิเคราะห์คุณค่า ของหลักสูตรที่สร้างขึ้น โดยพิจารณาว่าส่วนประกอบของหลักสูตรทั้ง 3 ส่วน คือ จุดมุ่งหมาย กิจกรรม การเรียนการสอนและการประเมินผลมีคุณค่าเพียงใด

4. การทดลองใช้หลักสูตร มีองค์ประกอบในการทดลองใช้หลักสูตร คือ วัตถุประสงค์ของ การทดลองหลักสูตร รูปแบบการทดลองใช้หลักสูตร ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง และเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองหลักสูตร

5. การประเมินหลักสูตร เป็นการประเมินหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น อาจทำการประเมินได้ก่อนใช้ หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และหลังการใช้หลักสูตรขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้พัฒนาหลักสูตร หรือผู้ประเมินว่าต้องการข้อมูลอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตรนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญต่อ การนำไปปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม สรุปประเด็นสำคัญ เพื่อแสดง ให้เห็นที่มาแนวคิดของการวิจัยในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษา แสดงภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
ที่มา (ปริยาพร บุชบา, วันที่ 16 พฤษภาคม 2556)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมทุกด้าน ผู้วิจัยสรุป
ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ได้ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	เครื่องมือ
ขั้นตอนที่ 1	1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น การวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และ ความ ต้องการฝึกอบรมการ พัฒนาครู	1. การสำรวจสภาพ ปัญหาการสอนและ ความต้องการฝึกอบรม	-แบบสอบถาม -แบบสัมภาษณ์ -แบบสังเกต -การสนทนากลุ่ม
		2. กิจกรรมการ ตรวจสอบความ สอดคล้องของข้อมูล พื้นฐาน	
ขั้นตอนที่ 2	2. การยกร่างหลักสูตร การฝึกอบรม	1. การดำเนินการ ยกร่างหลักสูตร	ประชุมกลุ่ม
		2. หาคุณภาพของ หลักสูตร	-แบบประเมิน ความสอดคล้อง -แบบประเมิน ความเหมาะสม
		3. การปรับปรุงร่าง หลักสูตร	
ขั้นตอนที่ 3		การประเมินหลักสูตร ของผู้เข้าฝึกอบรม	
		การทดลองใช้หลักสูตร โดยการจัดอบรมเชิง ปฏิบัติการสอนและ การหาประสิทธิภาพ ของหลักสูตร	
ขั้นตอนที่ 4	การประเมินและ ปรับปรุงหลักสูตร		

ตอนที่ 2 การฝึกอบรม

จากแนวคิดหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ด้วยวิธีการจัดการฝึกอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย คือ ครูศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดราชบุรี เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการฝึกอบรม เพื่อเป็นแนวทางในการจัดอบรมหลักสูตรการฝึกอบรม มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นสิ่งที่องค์กรหรือหน่วยงาน จะต้องกระทำอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่อสภาวะการณ์ของสังคมได้ ในเรื่องนี้ได้มีผู้รู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการอบรม ดังนี้

ชูชัย สมितिไกร (2554, หน้า 5) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรม (training) คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้ (knowledge) ทักษะ (skill) ความสะดวก (ability) และเจตคติ (attitude) ของบุคลากรอันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

พยอม วงศ์สารศรี (2531, หน้า 494) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมีความสามารถในการปฏิบัติงานซึ่งยังด้อยอยู่ และผลของการฝึกอบรมจะเกิดขึ้นจากการวัดผล และการปฏิบัติงาน

ณรงค์ ฉายานนท์ (2544, หน้า 32) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ เฉพาะอย่างของบุคคล เพื่อปรับปรุงและเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ เพื่อความชำนาญและทัศนคติในทางที่เหมาะสม สามารถส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และทัศนคติ การปฏิบัติงานในหน้าที่ เพื่อยกมาตรฐานการปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับสูงขึ้น และทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในงาน

พรชัย หนูแก้ว (2546, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเฉพาะอย่าง เพื่อเป็นการยกระดับความรู้เจตคติหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างหนึ่งได้

ชาญ สวัสดิ์สาลี (2542, หน้า 19) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ที่จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของบุคคลให้ดีขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติงานหน้าที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่องานที่รับผิดชอบในปัจจุบันหรืองานที่กำลังจะได้รับมอบหมายให้ทำในอนาคตโดยตรง

เพ็ชรี รูปะวิเชตร (2553, หน้า 7) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรม กระบวนการที่องค์กรได้จัดขึ้นมา หรือดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ความสามารถในการทำงานของบุคลากร และเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของบุคลากร ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคลากรได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ และมีคุณสมบัติที่องค์กรคาดหวังหรือต้องการโดยการที่บุคลากรมีคุณสมบัติและคุณภาพนี้จะนำพาองค์กรให้สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีศักยภาพในการแข่งขันต่อไป

จากความหมายของการฝึกอบรมข้างต้น มีความหมายสอดคล้องกัน สรุปได้ว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการจัดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยองค์การหรือหน่วยงานได้ดำเนินการจัดขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ เจตคติ ที่ดีและให้บุคลากรได้นำความรู้ไปเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรม เป็นการพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาองค์กรแต่การปฏิบัติงานในองค์กรต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรหลายระดับ เช่น ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาในองค์กรนั้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีต่องานและเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน การฝึกอบรมจึงเป็นความต้องการให้บุคลากรที่ได้รับการฝึกอบรม มีการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ระดับ ซึ่งในเรื่องนี้ เวกซ์เลย์และลาธัม (Wexley and Latham, 1981, P 4 - 5) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมไว้ว่า

1. เพื่อปรับปรุง แก้ไข ความรอบรู้และทักษะในการคิด เพื่อการปฏิบัติงานของหัวหน้าแผนกวิชาเกี่ยวกับการเข้าใจกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบและหน้าที่รับผิดชอบของหัวหน้าแผนกวิชาการเข้าใจการบริหาร การจัดการ รูปแบบการบริหารของหัวหน้าแผนกวิชาเพิ่มความเข้าใจให้หัวหน้าแผนก และให้หลักการปรับปรุงบุคลากรให้เข้ากับรูปแบบการบริหารให้เข้าใจภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

2. เพื่อเพิ่มทักษะความชำนาญการตามสาขาวิชาชีพ การเพิ่มทักษะความชำนาญเป็นจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม และสามารถแก้ไขสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องให้ดีขึ้น และมีการตัดสินใจที่ดี

3. เพื่อจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ดีขึ้น ตามปกติการฝึกอบรมจะเน้นจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุง แก้ไขความรอบรู้ เพื่อปฏิบัติงานและเพิ่มทักษะความชำนาญ แต่อาจจะเลยการจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ดีขึ้น การจูงใจบุคลากรเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องคำนึงเพราะหากบุคลากร มีความรู้ และทักษะในการทำงาน แต่ขาดการจูงใจในการทำงาน อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุคลากรที่ได้รับการฝึกอบรมไม่นำความรู้ และทักษะมาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ การฝึกอบรมก็ไม่เกิดผลตามที่กำหนดไว้

ประเภทของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่แตกต่างกัน ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีนักวิชาการแบ่งประเภทของการอบรมไว้หลายลักษณะ ดังนี้

น้อย ศิริโชติ (2542, หน้า 11 - 13) ได้แบ่งการฝึกอบรมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การฝึกอบรมก่อนการปฏิบัติงาน (Pre-Service Training) เป็นการให้การศึกษาแก่บุคลากรก่อนที่จะออกไปทำงาน หรืองานบางชนิดต้องการความชำนาญ และความสามารถพิเศษก็จัดการฝึกอบรมให้ก่อน แล้วจึงบรรจุเข้าทำงานในหน้าที่ที่ต้องการต่อไป ซึ่งแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

- 1.1 การปฐมนิเทศ (Orientation) เป็นการฝึกอบรมที่จัดขึ้นเพื่อต้อนรับหรือแนะนำบุคคลให้รู้จักหน่วยงานหรือสถาบันให้ได้รับทราบวัตถุประสงค์และนโยบายให้รู้จักผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน ตลอดจนเข้าใจถึงกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เพื่อจะได้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

1.2 การแนะนำงาน (Introduction training) เป็นการฝึกอบรมถึงปฐมนิเทศและสอนวิธีการปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งโดยเฉพาะ ไม่มีสถาบันใดที่สามารถผลิตคนให้มีความรู้ ทักษะและทัศนคติให้เหมาะสมกับความต้องการขององค์กรพอดี และถึงแม้บุคคลที่เคยผ่านงานมาแล้ว ก็อาจจะเป็นการแนะนำงานนี้ เพื่อสร้างทัศนคติต่องานใหม่ให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรนั้น

2. การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน เป็นการฝึกอบรมหลังจากที่บุคคลได้เข้าไปปฏิบัติในองค์กรแล้ว เรียกว่า การฝึกอบรมบุคลากรประจำการ การฝึกอบรมประเภทนี้ เป็นการอบรมหรือการสอนที่มีวัตถุประสงค์การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถของบุคคลนั้น เหตุที่ต้องมีการฝึกอบรมระหว่างการทำงาน เนื่องจากมีความเชื่อว่าบุคคลสามารถปรับปรุงความสามารถในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการใหม่อยู่เสมอและมีการโยกย้าย เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น ในการฝึกอบรมระหว่างการทำงานแบ่งออกได้ 2 ประเด็น คือ

2.1 การฝึกอบรมในขณะทำงาน (on the job training) เป็นการฝึกอบรมแบบไม่เป็นทางการนั้น ความสำคัญของการลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง โดยมีเจ้าหน้าที่ผู้มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่าหรือผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ให้ความรู้และแนะนำการปฏิบัติงานให้

2.2 การฝึกอบรมนอกที่ทำการ (off the job training) เป็นการฝึกอบรมที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยการจัดอย่างเป็นระบบ มีหน่วยงานหรือสถาบันเป็นผู้รับผิดชอบ มีการวางแผนเตรียมการล่วงหน้าและมีหลักสูตรการฝึกอบรมที่ชัดเจน ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน

รูปแบบการฝึกอบรม

การฝึกอบรม เป็นกระบวนการให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรมเหมือนกับการเรียนการสอน ดังนั้น เพื่อให้การฝึกอบรมบรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรและเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ได้มีนักวิชาการเสนอแนวคิดรูปแบบการจัดการอบรมแบบต่าง ๆ กัน ดังที่ เดสส์เลอร์ (Dessler, 1988, P 232 - 269) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ขั้นประเมินความจำเป็น (Assessment) เป็นปัญหาที่ต้องแก้ด้วยการฝึกอบรมเพื่อปัญหาที่จะต้องกระทำด้วยการอบรม

2. ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์การฝึกอบรม (Set training objective) วัตถุประสงค์ต้องสังเกตและวัดได้

3. ขั้นการฝึกอบรม (Training) เป็นการฝึกอบรมที่เทคนิควิธีการที่เหมาะสมและมีโปรแกรมประกอบ

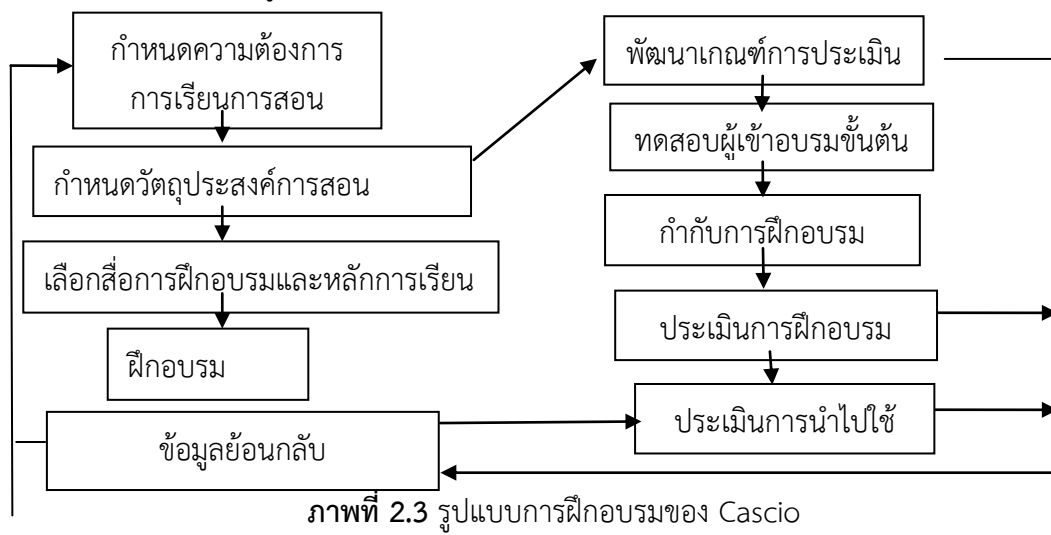
4. ขั้นประเมิน (Evaluation) เป็นการประเมินปฏิกิริยาการเรียนรู้พฤติกรรมหรือผลที่เกิดขึ้น

คาสีโอ (Cascio, 1986, P 212 - 246) กล่าวว่า กระบวนการรูปแบบฝึกอบรมพัฒนาทั่วไปจะประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นประเมินความจำเป็น (Assessment Phase) เป็นการกำหนดความต้องการการสอน และกำหนดวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม

2. ขั้นฝึกอบรมและพัฒนา (Training and Development Phase) เป็นขั้นการวิเคราะห์เลือกสื่อการฝึกอบรม และหลักการเรียนรู้ วางแผนดำเนินการฝึกอบรมให้สอดคล้องกัน

3. ขั้นประเมินผล (Evaluation Phase) เป็นการประเมินผลผลิตฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการพัฒนาเกณฑ์ ขึ้นมาเพื่อใช้ในการตรวจสอบความรู้ขั้นตอนของผู้รับการอบรม กำกับ การฝึกอบรม ประเมิน การฝึกอบรมและนำความรู้ไปใช้ แสดงภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 รูปแบบการฝึกอบรมของ Cascio

ที่มา (พูนศรี ภักดีสุวรรณ, 2550, หน้า 53)

ซูซีย์ สมิทธีไกร (2554, หน้า 29 - 34) ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบไว้ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการของการฝึกอบรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการออกแบบและพัฒนาโครงการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กร โดยการวิเคราะห์องค์กร วิเคราะห์ภารกิจและคุณสมบัติและการวิเคราะห์บุคคล

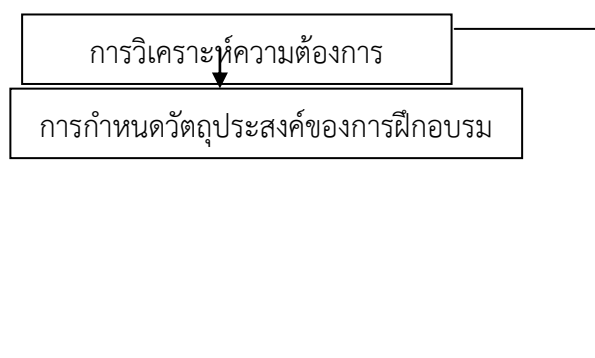
ขั้นตอนที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เพื่อกำหนดการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม แนวทางการประเมินโครงการอบรม

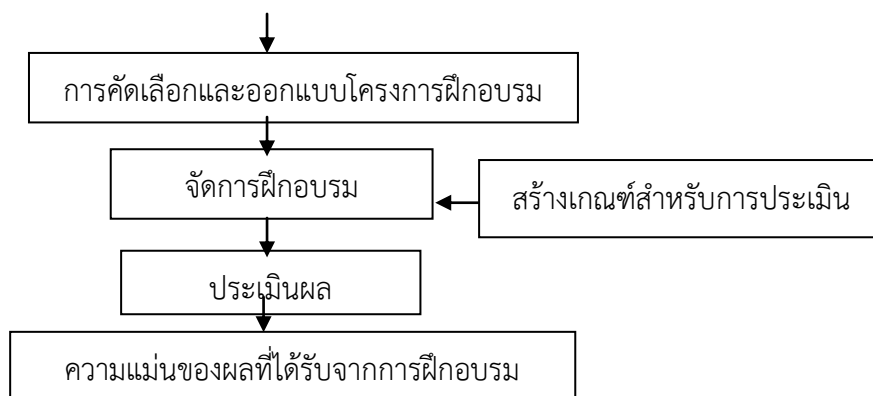
ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม เพื่อกำหนดหัวข้อวิชา เนื้อหา รูปแบบ และวิธีการอบรม สื่อการสอน วิทยากรและเวลาสำหรับการฝึกอบรม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล เพื่อสร้างหรือกำหนดเกณฑ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 5 จัดการฝึกอบรม เพื่อดำเนินการฝึกอบรมตามแผนที่ได้กำหนดไว้ โดยผู้จัดการอบรมจะต้องดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่ของการอบรม คอยประสานงานกับวิทยากรในระหว่างการอบรม หากการฝึกอบรมมีปัญหาและอุปสรรคจะต้องมีการเตรียมการแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 6 การประเมินผลการฝึกอบรม เพื่อตรวจสอบว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่ ภายหลังการอบรม โดยเก็บข้อมูลที่ได้รับการประเมินไปใช้วิเคราะห์และวางแผนการฝึกอบรมในอนาคตต่อไป ผลของการประเมินเสมือนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ให้ปรับปรุงมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น แสดงภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 รูปแบบการฝึกอบรมของซูซี

ทีมา (ฟุ้งศรี ภัคดีสุวรรณ, 2550, หน้า 53)

เพ็ชรี ฐปะวิเชตร์ (2554, หน้า 25-26) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการฝึกอบรม มี 8 ขั้นตอน ได้แก่

1. การวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม เพื่อให้การฝึกอบรมมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหรือองค์กรมากที่สุด
2. การวางแผนการฝึกอบรม เพื่อจัดการฝึกอบรมโดยประสานงานกับทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน
3. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เพื่อกำหนดทิศทางการออกแบบและวางหลักสูตรการฝึกอบรม การออกแบบและการประเมินผลโครงการฝึกอบรม
4. การออกแบบการฝึกอบรม เพื่อกำหนดรูปแบบการฝึกอบรม วันเวลา สถานที่ของการอบรม การคัดเลือกผู้เข้าอบรม วิทยากรที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะอบรม เป็นต้น
5. การกำหนดผู้ร่วมรับผิดชอบการฝึกอบรมภายในองค์กร เพื่อกำหนดงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เช่น ฝ่ายลงทะเบียน การเตรียมเอกสาร การเชิญวิทยากร การติดต่ออาหารหรือของว่างการจัดสถานที่ เป็นต้น การประสานมือกับทุกฝ่ายร่วมกันวางแผนออกแบบและดำเนินการตั้งแต่วันเปิด-ปิดอบรมประเมินผล และติดตามผลผู้เข้าอบรม
6. การดำเนินการฝึกอบรม เพื่อดำเนินการจัดการอบรมตามแผนที่ได้ออกแบบไว้ หากมีปัญหาให้คอยแก้ไข
7. การประเมินผลการจัดฝึกอบรม เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมด้วยการแจกแบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิทยากร โดยการประเมินผล การฝึกอบรมจะต้องเก็บให้ครบตามจำนวนผู้เข้าอบรม ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วทำการวิเคราะห์สรุปและรายงานผล เพื่อการปรับปรุงต่อไป
8. การสรุปรายงานผลการจัดอบรม เพื่อสรุปผลการจัดโดยการแจ้งหรือประกาศให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ รวมทั้งมีการจ้างอัดภาพถ่ายไว้ในระหว่างการดำเนินการ

จากการศึกษารูปแบบการฝึกอบรม ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน 4 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ความต้องการ การกำหนดเป้าหมายการอบรม การดำเนินการจัดอบรม และการประเมินผลการฝึกอบรม ดังที่ สมคิด บางโม (2549, หน้า 19 – 21) ได้กล่าวสรุปถึงขั้นตอนการฝึกอบรมได้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม เป็นการศึกษาปัญหาหรือความต้องการของหน่วยงาน ในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับบุคคล โดยการวิเคราะห์งานเพื่อกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และวิธีการฝึกอบรม

2. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเป็นการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมให้เหมาะสมกับแนวทางแก้ไข ปัญหาขององค์กร ส่วนประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย

1) ชื่อหลักสูตร 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) ประสพการณ์การเรียนรู้ 5) แนวทาง การประเมินผล

3. การดำเนินการฝึกอบรมเป็นการนำโครงการที่ได้รับอนุมัติแล้วมาดำเนินการฝึกอบรม ซึ่งจะต้องบริหารโครงการเป็น 3 ระยะ คือ (1) ระยะเตรียมการ คือ การเตรียมการก่อนฝึกอบรม (2) ระยะฝึกอบรม คือ ตั้งแต่วันแรกของการฝึกอบรม จนถึงวันสิ้นสุดของการฝึกอบรม และ (3) ระยะ หลังการฝึกอบรม

4. การประเมินผลการฝึกอบรม เป็นการประเมินว่าการอบรมเป็นไปตามที่กำหนดไว้ และบรรลุ วัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง การประเมินอาจใช้วิธีการวัดหลาย ๆ วิธี อาจประเมิน ครั้งเดียว เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมหรือประเมินครึ่งระยะเวลาของการฝึกอบรม และเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม เป็น 2 ครั้ง

เทคนิคการฝึกอบรม

การฝึกอบรมประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของ หลักสูตรฝึกอบรม และต้องมีวิธีดำเนินการที่เป็นขั้นตอนเป็นระบบ ซึ่งช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับความรู้และประสบการณ์ตรงตามเป้าหมายของการฝึกอบรม เทคนิคในการฝึกอบรม ประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้ (จกกลณี ชูติมาเทวินทร์, 2542, หน้า 141)

1. การบรรยาย (lecture) การบรรยายเป็นวิธีการที่ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมน้อยที่สุด การบรรยายเป็นการสื่อสารทางเดียว ผู้บรรยายอาจใช้สื่อทางการศึกษาหลายอย่างประกอบการ บรรยาย ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาจมีส่วนร่วมได้บ้างเมื่อสิ้นสุดการบรรยาย เช่น การถาม การแสดง ความคิดเห็น ข้อดีของการบรรยายคือ ไม่มีค่าใช้จ่ายมากในการเตรียมการ และง่ายต่อการเตรียมการ ใช้ได้กับผู้เข้ารับการอบรมทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ ข้อพึงระวังคือ หากใช้เวลานานผู้เข้าอบรมจะเบื่อ หากวิทยากรไม่มีทักษะการสื่อสารจะทำให้เนื้อหาไม่น่าสนใจ ต้องทำการเตรียมตัวมาอย่างดี เนื้อหา ควรสั้น กระชับรวมทั้งสื่อที่ใช้ประกอบการบรรยายควรน่าสนใจ

2. การอภิปรายโดยคณะวิทยากร (Panel discussion) การอภิปรายเป็นวิธีการฝึกอบรมโดย คณะผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 3 – 7 คน คณะผู้เชี่ยวชาญร่วมกันให้ความเห็นในเรื่องที่ได้รับมอบหมายจาก ผู้ดำเนินการอภิปราย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรฝึกอบรม ผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้จัดลำดับให้แสดง ความคิดเห็น ตั้งคำถาม สรุปประเด็นการอภิปรายของแต่ละด้าน วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้รับฟังความคิดเห็น ทำให้ได้ข้อคิดที่หลากหลาย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน

3. การสาธิต (Demonstration) การสาธิตเป็นวิธีการฝึกอบรมที่นิยมใช้ควบคู่กับ การบรรยายการสาธิตเป็นวิธีที่เหมาะสมกับการฝึกอบรมที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิด ทักษะในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือให้ทราบกระบวนการทำงาน

4. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยบุคคล 2 ฝ่าย คือ ผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รู้จักผู้เชี่ยวชาญที่เชิญมาได้รับฟังความคิดเห็นและสาระประโยชน์จากบุคคลที่มีชื่อเสียง มีผลงานดีเด่น เพื่อจุดประกายความคิด หรือเร้าใจให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดความกระตือรือร้นที่จะลงมือปฏิบัติ ในเรื่องที่ได้รับฟัง

5. การแสดงบทบาทสมมติ (Role playing) เป็นวิธีการจำลองสถานการณ์และกำหนดบทบาทให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงบทบาทตามที่ได้รับมอบหมายส่วนใหญ่ใช้ เพื่อแก้ปัญหา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับทักษะในการปฏิบัติงาน การแสดงบทบาทสมมติ จะช่วยฝึกทักษะในการสร้างสรรค์ ส่งเสริมความเข้าใจกันเป็นการกระตุ้นสำนึกภายใน รวมทั้งการหยั่งรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ข้อดี คือ ผู้เข้ารับการอบรมได้มีส่วนร่วมเต็มที่ ฝึกการทำงานเป็นทีม ใช้เวลาค่อนข้างมาก

6. การใช้กรณีศึกษา (Case study) เป็นวิธีการให้ผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์จากกรณีใดกรณีหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เป็นจริงหรือเสมือนจริง โดยยกมาเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้วิเคราะห์วิจารณ์หรือหาข้อสรุปร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน กรณีศึกษาอาจเป็นคำพูด ข้อเขียน วีดิโอ หรือรูปแบบอื่นๆ ซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ได้ดีมาก ข้อดีของการใช้กรณีศึกษา คือ กระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดสร้างสรรค์ในเชิงวิจารณ์ และหาเหตุผล การใช้กรณีศึกษาเป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและได้ผลคุ้มค่า ช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรม เข้าใจเหตุการณ์ และปัญหาที่อธิบายเป็นอย่างดี หลักการเลือกกรณีศึกษา เรื่องที่นำมาศึกษา ควรเป็นเรื่องที่มีความเหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถและวัยผู้เข้ารับการฝึกอบรมสัมพันธ์กับ วัตถุประสงค์การฝึกอบรม

7. การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) เป็นวิธีการฝึกอบรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน ได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ตนสนใจ หรือมีประโยชน์ร่วมกันเป็นการแสวงหา แนวทางการแก้ไขปัญหา หรือหาข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

8. การระดมสมอง (Brain storming) เป็นวิธีการระดมแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากผู้เข้าอบรมหรือเป็นการระดมความคิดเพื่อหาวิธีแก้ปัญหา ซึ่งวิทยากรจะเป็นผู้รวบรวมความคิดต่าง ๆ ไว้ทั้งหมดโดยไม่มีการตัดสินว่าความคิดของใครผิดหรือถูก แต่วิทยากรจะแยกประเภทหรือจัดหมวดหมู่ให้เห็นได้ชัด การระดมสมองเป็นวิธีการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ดี และสามารถดึงเอา ประสิทธิภาพของผู้เข้ารับการอบรม ได้แสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จูงใจให้ สมาชิกในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการระดมสมอง วิทยากรต้องมีทักษะในการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรม แสดงความคิดเห็นไม่ไขว่ถัด

9. การสัมมนา (Seminar) เป็นวิธีการร่วมกันแสดงความคิดเห็นของกลุ่มคนที่มีต่อความรู้ ความสามารถและมีความสนใจในเรื่องเดียวกัน การสัมมนาเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน ได้นำการสัมมนามาใช้ในการแก้ปัญหา การพัฒนาการดำเนินงานและ พัฒนาการเรียนการสอน

10. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการมีลักษณะเป็น การประชุมเข้ม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะได้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จนเกิดความรู้และ ทักษะในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ชูชัย สมิทธิไกร (2542, หน้า 171 – 193) เสนอเทคนิคการฝึกอบรม ดังนี้

1. เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้ ได้แก่ การบรรยาย การอภิปรายเป็นคณะ การประชุมอภิปราย ทักษะศึกษา โครงการศึกษา การระดมสมอง
2. เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้แก่ การฝึกอบรมเพื่อรู้เขารู้เรา การแสดงบทบาทสมมุติ และวิธีประสบเหตุการณ์
3. เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ได้แก่ การฝึกอบรมเพื่อรู้เขารู้เรา การแสดงบทบาทสมมุติ กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่ม การแสดงแบบพฤติกรรม การฝึกปฏิบัติเกมการบริหาร

เอกสารประกอบการฝึกอบรม

การฝึกอบรมแต่ละเรื่องจะต้องมีชุดฝึกอบรมหรือเอกสารประกอบการอบรมของผู้สอนหรือวิทยากร ซึ่งมีรายละเอียดเนื้อหา เรื่องราวของหัวข้อที่ใช้จัดการฝึกอบรม มีองค์ประกอบดังนี้ (อานวย เดชชัยศรี, 2539 อ้างถึงใน ศิริพงษ์ เพียศิริ, 2550, หน้า 90)

1. คำนำ เป็นการอธิบายถึงหลักการและเหตุผลของชุดฝึกอบรม โดยระบุความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรม ได้แก่ วิเคราะห์ลักษณะงาน ระบุระดับความสามารถพื้นฐานก่อนการฝึกอบรม การแสดงความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรม เป็นต้น
2. หลักสูตร เป็นการอธิบายถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ ระยะเวลา กิจกรรมการฝึกอบรมและการวัดและประเมินผล จำแนกได้ดังนี้
 - 2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ได้แก่ วิเคราะห์ความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรม การตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม การตรวจสอบจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
 - 2.2 การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ การออกแบบการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การออกแบบการทดสอบ เป็นต้น
 - 2.3 การดำเนินการฝึกอบรม ได้แก่ การวางแผนสถานที่ฝึกอบรม การเตรียมบุคลากร การดำเนินการฝึกอบรม เป็นต้น
 - 2.4 การประเมินผล เป็นการประเมินปฏิบัติงานตามประสบการณ์และทักษะที่ได้รับการฝึกอบรมไปแล้ว ก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไรบ้าง ผู้รับการอบรมได้นำความรู้ไปใช้กับชีวิตจริงมากน้อยเพียงใด และมีอุปสรรคมากน้อยแค่ไหน เป็นต้น
3. คำชี้แจงสำหรับผู้รู้ เป็นการใช้การอธิบายและแนะนำกิจกรรม แนวทางการปฏิบัติสำหรับผู้สอนหรือวิทยากร รวมทั้งสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม
4. สถานที่ฝึกอบรม เป็นการอธิบายตำแหน่งและการจัดสถานที่ฝึกอบรม ประกอบแผนผังที่กำหนดไว้ชัดเจน
5. แผนการสอน เป็นการอธิบายแนวทางการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละครั้ง ประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล
6. สื่อและเอกสารประกอบการสอน เป็นการอธิบายวัสดุ เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกอบรม เช่น แผ่นใส สไลด์ วีดิทัศน์ แถบบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ เกมบัตรคำ บัตรภาพ เป็นต้น

7. การนิเทศ ติดตาม วัดผลและประเมินผล เป็นการประเมินในลักษณะ Formative และ Summative โดยประเมินเนื้อหา กิจกรรมการฝึกอบรม ผู้สอนหรือวิทยากร รวมทั้งโครงการภายหลังการฝึกอบรมแล้ว นอกจากนี้อาจมีการติดตามผลผู้ผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น การฝึกอบรมเป็นการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้มีศักยภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติต่อการทำงาน ให้บุคคลมีประสิทธิภาพในการทำงานเพิ่มขึ้น รูปแบบการฝึกอบรมสามารถจัดได้ก่อนการทำงาน ระหว่างการทำงานก็ได้ มีขั้นตอนการจัดฝึกอบรมได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้น 1) เตรียมการก่อนการอบรม เป็นการวิเคราะห์ประเมินความจำเป็นของการฝึกอบรม กำหนดวัตถุประสงค์ ออกแบบโครงการฝึกอบรม จัดทำหลักสูตรฝึกอบรม ประสานเตรียมงานทักษะวิทยากร ขั้น 2) การจัดการฝึกอบรม เป็นการดำเนินการฝึกอบรมตามแผนที่ได้กำหนดไว้ การจัดฝึกอบรม มีเทคนิควิธีการหลายวิธี เช่น การปฏิบัติ การสาธิต การบรรยาย การอภิปราย เป็นต้น ใช้เอกสารประกอบการฝึกอบรมของผู้สอน หรือวิทยากร เพื่อให้ผู้อบรมได้เข้าใจเนื้อหา เรื่องราว เป็นลำดับขั้นตอน ขั้น 3) การประเมินผลอบรม เป็นการประเมินผลการดำเนินการฝึกอบรม ว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรม บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือไม่ เพื่อนำผลไปแก้ปัญหาและวางแผนในการอบรมครั้งต่อไป จากข้อความดังกล่าวแสดงขั้นตอนได้ แสดงตาราง 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงขั้นตอนการอบรมและกิจกรรม

ขั้นตอนการอบรม	กิจกรรมการศึกษา
ขั้นตอนที่ 1 ก่อนการฝึกอบรม	1. วิเคราะห์ความจำเป็นในการฝึกอบรม 2. ออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม 3. การเตรียมเพื่อทดลองฝึกอบรม
ขั้นตอนที่ 2 การจัดฝึกอบรม	1. จัดทำเอกสารประกอบการฝึกอบรม 2. กิจกรรมการอบรม 3. เทคนิคการฝึกอบรม 4. การจดบันทึกการฝึกอบรม
ขั้นตอนที่ 3 หลังการฝึกอบรม	1. ประเมินผลการฝึกอบรม 2. เขียนรายงานผลการฝึกอบรม 3. ติดตามผลการฝึกอบรม

ตอนที่ 3 การสอนศิลปศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนให้ได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ช่วยทำให้จิตใจละเอียดอ่อน มีสุนทรียภาพและสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีรสนิยมที่ดี ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยได้ศึกษาการสอนศิลปศึกษา ในประเด็น ความหมายและคุณค่า หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาไทย ได้ดังนี้

ความหมายและคุณค่าของศิลปศึกษา

อารี สุทธิพันธ์ (2551, หน้า 55) กล่าวว่า ศิลปศึกษาเป็นการศึกษาที่มีเนื้อหาสาระและกิจกรรมเกี่ยวข้องกับศิลปะที่มองเห็นและมีการจัดลำดับเนื้อหาสาระเป็นกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อนำไปสอนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526, หน้า 40) กล่าวว่า ศิลปศึกษา คือ ศิลปะที่เด็กแสดงออกตามความสนใจการรับรู้และความพร้อมของแต่ละคน โดยการแสดงออกด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งและวัสดุที่เหมาะสม เป็นผลงานศิลปะที่รับรู้ด้วยสายตาเรียกว่า ทัศนศิลป์ เช่น ภาพเขียน รูปปั้นแกะสลัก ภาพพิมพ์หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ โดยศิลปะเด็กนี้มีความเกี่ยวข้องในระบบการศึกษาในโรงเรียนและสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอนและจิตวิทยาในการเรียนการสอนด้วย

วรสุตา ขวัญสุวรรณ (2539, หน้า 12) กล่าวว่า ศิลปศึกษา คือ การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะให้แก่เด็กนักเรียน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์และสังคม โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมทางศิลปศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความสนใจ ตลอดจนวุฒิภาวะของนักเรียน เพื่อเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

จากความหมายของศิลปศึกษาจะเห็นว่า ศิลปศึกษาเป็นกิจกรรมศิลปะเด็กที่จัดอยู่ในระบบโรงเรียนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทางทัศนศิลป์ มุ่งพัฒนาผู้เรียนมีความเจริญร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นับว่าศิลปศึกษามีคุณค่า ดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญ (2539, หน้า 15 - 16) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ศิลปศึกษาจะช่วยพัฒนาเด็กในด้านร่างกายและการเจริญเติบโตของเด็ก เตรียมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน พัฒนาสติปัญญา สร้างความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างลักษณะนิสัยด้านความประณีต พัฒนาความรู้สึกด้านสุนทรียภาพและพัฒนาการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2549, หน้า 29 - 33) ได้กล่าวถึงคุณค่าศิลปศึกษาในแง่การส่งเสริมพัฒนาการร่างกายและการบำบัดปัญหาไว้ดังนี้

1. คุณค่าในแง่ของการส่งเสริมพัฒนาการ

1.1 ด้านร่างกาย กิจกรรมทางศิลปะจะช่วยสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็กที่ชอบเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่งเปลี่ยนอิริยาบถ และได้ฝึกหัดใช้กล้ามเนื้อมือและสายตาและอวัยวะต่าง ๆ ทำงานประสานกันได้อย่างคล่องแคล่วมีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมทั้งได้รับความพึงพอใจด้วย

1.2 ด้านสติปัญญา กิจกรรมทางศิลปะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กได้เรียนด้วยการกระทำ ได้มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเองในการสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง สร้างสรรค์ แก้ปัญหากับงานและวัสดุ นานาชนิด ซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวางและแตกต่างจากกิจกรรมการเรียนทางด้านอื่น ๆ การเรียนและประสบการณ์ของเด็ก จึงมีชีวิตจิตใจและความหมายมากขึ้น เพราะเด็กได้มีโอกาสฝึกฝนและค้นคว้า ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถของตน

1.3 ด้านสังคม ศิลปะเป็นสื่อให้เด็กได้มีโอกาสมากขึ้นในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งในบ้าน โรงเรียนและในชุมชน ซึ่งย่อมนำไปสู่การเพิ่มประสบการณ์การฝึกฝน ลักษณะนิสัยและทักษะ ด้านสังคม รวมทั้งทัศนคติอันต่อการมีชีวิตในสังคมประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสให้เด็กได้สนองความต้องการที่จะได้มีผู้ยอมรับและเห็นความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะด้วยการทำกิจกรรมศิลปะร่วมกัน

1.4 ด้านอารมณ์ นับว่าเป็นพัฒนาการสำคัญที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากการส่งเสริมด้านศิลปะ เพราะศิลปะจะช่วยสนองความต้องการที่จะแสดงออกและสร้างสรรค์ เมื่อเด็กเกิดความสำเร็จมีความพึงพอใจ มีอารมณ์ แจ่มใส เบิกบานการแสดงออกโดยเสรีด้วยตนเอง ย่อมทำให้เด็กมีอารมณ์ มั่นคงและเกิดความมั่นใจในตัวเอง จึงเป็นพื้นฐานของความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ รู้จักหาทางแก้ปัญหา พึ่งตนเองและปรับตัวได้ดีในโอกาสต่อไป คุณลักษณะเหล่านี้ นับว่าเป็นสิ่งที่ปรารถนาเป็นอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน

2. คุณค่าของศิลปศึกษาในแง่ของการบำบัดปัญหา

2.1 ศิลปะเน้นการระบายอารมณ์เครียด ความโกรธ ความกลัว ความวิตกกังวล ความทุกข์

2.2 ศิลปะช่วยจัดความต้อย อาจเกิดจากความไม่สมปรารถนา ขาดความมั่นใจ ความพิการ หรือด้วยความสุขเกิดความไม่สบายใจคับข้องใจ กิจกรรมศิลปะเป็นวิธีหนึ่งในการบรรเทาความทุกข์

2.3 ศิลปะช่วยทำความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของเด็กได้ กิจกรรมศิลปะจะช่วยแสดงความรู้สึกความต้องการและปัญหาที่แท้จริงที่บำบัดซ่อนเร้นไว้ แต่แสดงออกผ่านงานศิลปะ ทำให้ช่วยแก้ปัญหาและความต้องการของเด็กได้ง่ายขึ้น

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ(สาระทัศนศิลป์)

วิชาศิลปศึกษาหรือปัจจุบันเรียกว่า สาระทัศนศิลป์ จัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551 เป็นสาระวิชาที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม กำหนดคุณภาพของผู้เรียนสอดคล้องกับตัวชี้วัด มาตรฐานการเรียนรู้ในขั้นผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดขั้นปี ดังมีรายละเอียดดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 1 - 21)

1. เรียนรู้อะไรในศิลปะ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระในศิลปะแขนงต่าง ๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ

ทัศนศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ สร้างและนำเสนอผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล ชื่นชม ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. มาตรฐานการเรียนรู้ของสาระที่ 1 ทัศนศิลป์ มี 2 มาตรฐาน คือ

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อกงานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

3. คุณภาพของผู้เรียน กำหนดไว้ตามตัวชี้วัดว่า เมื่อเรียนจบแต่ละช่วงชั้นจะมีคุณภาพของผู้เรียน ดังนี้

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3

1. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่าง รูปทรงและจำแนกทัศนธาตุของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ มีทักษะพื้นฐานการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างงาน วาดภาพระบายสี โดยใช้เส้น รูปร่าง รูปทรง สีและพื้นผิว ภาพปะติดและงานปั้น งานโครงสร้างเคลื่อนไหวอย่างง่าย ๆ ถ่ายทอดความคิดความรู้สึกจากเรื่องราว เหตุการณ์ ชีวิตจริง สร้างงานทัศนศิลป์ตามที่ตนชื่นชอบ สามารถแสดงเหตุผลและวิธีการในการปรับปรุงงานของตนเอง

2. รู้และเข้าใจความสำคัญของงานทัศนศิลป์ในชีวิตประจำวัน ที่มาของงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้วัสดุ อุปกรณ์และวิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

1. รู้และเข้าใจการใช้ทัศนธาตุ รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว สี แสงเงา มีทักษะพื้นฐานในการใช้วัสดุอุปกรณ์ ถ่ายทอดความคิด อารมณ์ความรู้สึก สามารถใช้หลักการจัดขนาด สัดส่วน ความสมดุล น้ำหนัก แสงเงา ตลอดจนการใช้สีคู่ตรงข้ามที่เหมาะสมในการสร้างงานทัศนศิลป์ 2 มิติ 3 มิติ เช่น งานสื่อผสม งานวาดภาพระบายสี งานปั้น งานพิมพ์ภาพ รวมทั้งสามารถสร้างแผนภาพ แผนผังและภาพประกอบเพื่อถ่ายทอดความคิดจินตนาการเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างงานทัศนศิลป์ที่สร้างสรรค์ด้วยวัสดุอุปกรณ์และวิธีการที่ต่างกันได้ เข้าใจปัญหาในการจัดองค์ประกอบศิลป์ หลักการลดและเพิ่มในงานปั้น การสื่อความหมายในงานทัศนศิลป์ของตน รู้วิธีการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ตลอดจนรู้และเข้าใจคุณค่าของงานทัศนศิลป์ที่มีผลต่อชีวิตของคนในสังคม

2. รู้และเข้าใจบทบาทของงานทัศนศิลป์ที่สะท้อนชีวิตและสังคม อิทธิพลของความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น

4. ตัวชี้วัดชั้นปี กำหนดให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ แสดงตารางที่ 2.2 มีดังนี้

ตารางที่ 2.2 มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อ
งานศิลปะอย่างอิสระชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. 1	ป. 2	ป. 3	ป. 4	ป. 5	ป. 6
1. อภิปรายเกี่ยวกับรูปทรง ลักษณะและขนาดของสิ่งต่างๆ รอบตัวในธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น	1. บรรยายรูปทรงที่พบในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	1. บรรยายรูปร่างรูปทรงในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์	1. เปรียบเทียบรูปลักษณะของรูปทรงในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์	1. บรรยายเกี่ยวกับจังหวะ ตำแหน่งของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในสิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์	1. ระบุสีคู่ตรงข้ามและอภิปรายเกี่ยวกับการใช้สีคู่ตรงข้ามในการถ่ายทอดความคิดและอารมณ์
2. บอกความรู้สึกที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว	2. ระบุทัศนธาตุที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ โดยเน้นเรื่องเส้น สี รูปทรง และรูปทรง	2. ระบุวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สร้างผลงานเมื่อชมงานทัศนศิลป์	2. อภิปรายเกี่ยวกับอิทธิพลของสีวรรณะอุ่นและสีวรรณะเย็นที่มีต่ออารมณ์ของมนุษย์	2. เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างงานทัศนศิลป์ที่สร้างสรรค์ด้วยวัสดุ อุปกรณ์และวิธีการที่ต่างกัน	2. อธิบายหลักการ จัดขนาด สัดส่วน ความสมดุลในการสร้างงานทัศนศิลป์
3. มีทักษะพื้นฐานในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ สร้างงานทัศนศิลป์	3. สร้างงานทัศนศิลป์ต่างๆ โดยใช้ทัศนธาตุที่เน้นเส้น รูปทรง	3. จำแนกทัศนธาตุของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ โดยเน้นเรื่องเส้น สี รูปทรง รูปทรงและพื้นผิว	3. จำแนก ทัศนธาตุของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์โดยเน้นเรื่องเส้น สี รูปทรง พื้นผิวและพื้นที่ว่าง	3. วาดภาพ โดยใช้เทคนิคของแสงเงา น้ำหนักและวรรณะสี	3. สร้างงานทัศนศิลป์จากรูปแบบ 2 มิติเป็น 3 มิติ โดยใช้หลักการของแสงเงาและน้ำหนัก
4. สร้างงานทัศนศิลป์ โดยทดลองใช้สีด้วยเทคนิคต่างๆ	4. มีทักษะพื้นฐานในการใช้วัสดุอุปกรณ์ สร้างงานทัศนศิลป์ 3 มิติ	4. วาดภาพระบายสี สิ่งของรอบตัว	4. มีทักษะพื้นฐานในการใช้วัสดุ อุปกรณ์สร้างสรรค์งานพิมพ์ภาพ	4. สร้างสรรค์งานปั้นจากดินน้ำมันหรือดินเหนียว เน้นการถ่ายทอดจินตนาการ	4. สร้างสรรค์งานปั้นโดยใช้หลักการเพิ่มและลด
ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. 1	ป. 2	ป. 3	ป. 4	ป. 5	ป. 6
5. วาดภาพ	5. สร้างภาพ	5. มีทักษะ	5. มีทักษะ	5. สร้างสรรค์งาน	5. สร้างสรรค์

ระบายสีภาพ ธรรมชาติตาม ความรู้สึกของ ตนเอง	ปะติดโดยการ ตัดหรือฉีก กระดาษ	พื้นฐานในการใช้ วัสดุอุปกรณ์ สร้างสรรค์ งานปั้น	พื้นฐานในการใช้ วัสดุอุปกรณ์ สร้างสรรค์งาน วาดภาพ ระบายสี	พิมพ์ภาพ โดยเน้น การจัดวางตำแหน่ง ของสิ่งต่างๆ ใน ภาพ	งานทัศนศิลป์ โดยใช้หลักการ ของรูปและ พื้นที่ว่าง
	6. วาดภาพ เพื่อถ่ายทอด เรื่องราว เกี่ยวกับ ครอบครัวของ ตนเองและ เพื่อนบ้าน	6. วาดภาพ ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกจาก เหตุการณ์ชีวิต จริง โดยใช้เส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว	6. บรรยาย ลักษณะของภาพ โดยเน้นเรื่องราว จัดระยะความลึก น้ำหนักและ แสง เงาในภาพ	6. ระบุปัญหาใน การจัด องค์ประกอบศิลป์ และการสื่อ ความหมายในงาน ทัศนศิลป์ของ ตนเองและบอก วิธีการปรับปรุงงาน ให้ดีขึ้น	6. สร้างสรรค์ งานทัศนศิลป์ โดยใช้สีคู่ตรง ข้าม หลักการจัด ขนาด สัดส่วน และความสมดุล
	7. เลือกราย งานทัศนศิลป์และ บรรยายถึงสิ่ง ที่มองเห็น รวมถึงเนื้อหา เรื่องราว	7. บรรยาย เหตุผลและ วิธีการในการ สร้างงาน ทัศนศิลป์ โดย เน้นถึงเทคนิค และวัสดุอุปกรณ์	7. วาดภาพ ระบายสีโดยใช้สี วรรณะอุ่นและสี วรรณะเย็น ถ่ายทอด ความรู้สึกและ จินตนาการ	7. บรรยาย ประโยชน์และ คุณค่าของงาน ทัศนศิลป์ที่มีผลต่อ ชีวิตของคนใน สังคม	7. สร้างงาน ทัศนศิลป์ เป็น แผนภาพ แผนผังและ ภาพประกอบ เพื่อถ่ายทอด ความคิดหรือ เรื่องราวเกี่ยวกับ เหตุการณ์ต่างๆ
	8. สร้างสรรค์ งานทัศนศิลป์ เป็นรูปแบบ งานโครงสร้าง เคลื่อนไหว	8. ระบุสิ่งที่ ชื่นชมและสิ่งที่ ควรปรับปรุงใน งานทัศนศิลป์ของ ตนเอง	8. เปรียบเทียบ ความคิด ความรู้สึกที่ ถ่ายทอดผ่านงาน ทัศนศิลป์ของ ตนเองและบุคคล อื่น		

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. 1	ป. 2	ป. 3	ป. 4	ป. 5	ป. 6
		9. ระบุและจัด กลุ่มของภาพ ตามทัศนธาตุที่ เน้นในงาน ทัศนศิลป์นั้นๆ	9. เลือกใช้ วรรณะสีเพื่อ ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกในการ สร้างงาน ทัศนศิลป์		

		9. ระบุและจัดกลุ่มของภาพตามทัศนธาตุที่เน้นในงานทัศนศิลป์นั้นๆ	9. เลือกใช้วรรณะสีเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในการสร้างงานทัศนศิลป์		
		10. บรรยายลักษณะรูปร่างรูปทรงในงานการออกแบบสิ่งต่างๆ ที่มีในบ้านและโรงเรียน			

ตารางที่ 2.3 มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. 1	ป. 2	ป. 3	ป. 4	ป. 5	ป. 6
1. ระบุงานทัศนศิลป์ในชีวิตประจำวัน	1. บอกความสำคัญของงานทัศนศิลป์ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน	1. เล่าถึงที่มาของงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น	1. ระบุและอธิบายเกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ในเหตุการณ์และงานเฉลิมฉลองของวัฒนธรรมในท้องถิ่น	1. ระบุและบรรยายเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบของงานทัศนศิลป์ในแหล่งเรียนรู้หรือนิทรรศการศิลปะ	1. บรรยายบทบาทของงานทัศนศิลป์ที่สะท้อนชีวิตและสังคม
ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. 1	ป. 2	ป. 3	ป. 4	ป. 5	ป. 6
	2. อธิบายเกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ประเภทต่างๆ ในท้องถิ่น โดยเน้นถึงวิธีการสร้างงานและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้	2. อธิบายเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และวิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น	2. บรรยายเกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ที่มาจากวัฒนธรรมต่างๆ	2. อธิบายเกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ที่สะท้อนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่น	2. อธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของความเชื่อความศรัทธาในศาสนาที่มีผลต่องานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น
					3. ระบุและบรรยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีผลต่อการสร้างงานทัศนศิลป์ของบุคคล

จากมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับประถมศึกษา สรุปได้ว่า หลักสูตรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ อยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) ทักษะศิลป์ ทักษะที่เกี่ยวกับหลักการออกแบบ วาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การทำสื่อผสม เป็นต้น แสดงออกเนื้อหาตามจินตนาการ สามารถชื่นชมเห็นคุณค่าความงามของงานศิลปะ 2) มีความรู้ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ดังนั้นการนำหลักสูตรไปสู่การสอนศิลปศึกษาให้เชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างมาก ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

การสอนศิลปศึกษานับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก

การสอนศิลปศึกษานับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการที่ครูจัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติที่ดี ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ตามคุณค่าของ ศิลปศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการสอนศิลปศึกษาตามแนวคิดพหุศิลปศึกษา เชิงแบบแผน (DBAE) และการสอนศิลปศึกษาแบบบูรณาการ จากนักการศึกษานักวิชาการศิลปะไว้เป็น แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษานับว่ามีความสำคัญอย่างมาก ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

1. การสอนศิลปศึกษาตามแนวคิดพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE)

จากการศึกษาวิธีการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวคิดพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) ในโรงเรียน ตามที่ อำไพ ตีรณสาร (2551, หน้า 10) และทวีเกียรติ ไชยยงยศ (2551, หน้า 110 - 112) ได้นำเสนอ วิธีการสอนศิลปะบูรณาการกับ 4 แกนไว้สอดคล้องกันคือ

1. แกนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นการสอนเกี่ยวกับความหมาย ความรู้ ความงามของศิลปะ ปรชญาทั่วไป เนื้อหาสุนทรียศาสตร์ ประวัติและทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์รวมไปถึงความรู้สึกจากการรับรู้ (Sense Perception) โดยสอนให้มีประสบการณ์ทางความรู้สึก (Feeling) และการรับรู้ (Perception) ต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งธรรมชาติและศิลปะคือการสร้างประสบการณ์ทางสุนทรีย (Aesthetic Experience)

2. แกนประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History) เป็นการสอนความเป็นมาของศิลปะโดยเริ่มจากการสอนให้การศึกษาความเป็นมาของศิลปะใกล้ตัว ศิลปะในท้องถิ่นของตนเอง ศิลปะระดับภาค ระดับประเทศของตนเอง ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะระดับโลก ซึ่งจะสูงขึ้นตามระดับการศึกษา

3. แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production) เป็นการสอนสาระสำคัญของศิลปะ เช่น วาดภาพ ระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ เป็นต้น ซึ่งการสอนเนื้อหาจะต้องนำไปบูรณาการกับความรู้อื่น ๆ เช่น ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาและอื่น ๆ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่

4. แกนศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นการสอนให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นต่อผลงานศิลปะที่ตนเองหรือผู้อื่นสร้างขึ้น ได้แนวทางในการวิจารณ์แบบสืบสวนสอบสวน มีเหตุมีผลสามารถใช้ คำศัพท์ทางศิลปะมาใช้ในการพูดคุย มูลฐานของศิลปะ (Element of Art) ได้แก่ น้ำหนัก เส้น สี รูปร่าง รูปทรง แสงเงา ลักษณะผิว เป็นต้น และหลักการทางศิลปะ (Principles of Art) ได้แก่ ความสมดุล การตัดกัน ความลดหลั่น ความเคลื่อนไหว เป็นต้น

рінฤทัย รอดสุวรรณ (2555, หน้า 10) ได้เสนอแนวทางการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาไทย โดยใช้กระบวนการ (DBAE) ดังนี้

1. แกนประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History) 1) จุดประสงค์ ควรรู้ลักษณะและรูปแบบของศิลปะไทยแต่ละยุคสมัย พุทธประวัติและวรรณคดี 2) เนื้อหา ควรรู้ที่มาของศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งทางด้านรูปแบบแนวคิดและจุดประสงค์ของการสร้างงานทัศนศิลป์ของชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) กิจกรรมการสอน ควรจัดกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนจากแหล่งเรียนรู้ศิลปะ เช่น พิพิธภัณฑ์และโบราณสถาน ปราสาทขอมบ้านท้อถิ่น 4) สื่อการสอน ควรใช้สื่อศิลปวัตถุ โบราณสถาน โปรแกรมอินเทอร์เน็ต 5) การประเมินผล ควร สอบบรรยายหรือออดนัย สอบปากเปล่า ข้อเขียนและการมีส่วนร่วมในการอภิปราย

2. แกนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) 1) จุดประสงค์ ควรตระหนักในคุณค่าของศิลปะไทย เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และเผยแพร่สื่อไป 2) เนื้อหา ควรกำหนดให้นักเรียนรู้ความงามและความสำคัญของศิลปะไทยที่ตนรับรู้ได้และทราบแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะไทย 3) สื่อการสอนควรใช้สื่อของจริง รูปภาพจากผลงานจริง ทัศนศึกษาในสถานที่ทางประวัติศาสตร์ 4) การประเมินผล ควรประเมินความสามารถในการบรรยายความงาม คุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย

3. แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production) 1) จุดประสงค์ ควรมีทักษะในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยกำหนดตามสภาพความพร้อมและความต้องการของชุมชน 2) เนื้อหา ควรกำหนดให้ครอบคลุมทั้งลักษณะและวิธีการสร้างสรรค์ศิลปะไทยประเภทต่าง ๆ 3) กิจกรรมการสอน ควรสาธิตทีละขั้นตอนแล้วให้นักเรียนปฏิบัติตามหรือมีวิทยากรในการสาธิตและเผยแพร่ผลงานนักเรียนสู่สาธารณชน 4) สื่อการสอน ควรใช้วัสดุแบบโบราณและประยุกต์ใช้วัสดุสมัยใหม่ที่มีในท้องถิ่นตามความเหมาะสมและใช้สถานที่สำคัญในชุมชน 5) การประเมินผล ควรประเมินความถูกต้องสวยงาม พฤติกรรมการทำงานและประเมินเพิ่มสะสมงาน

4. แกนศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) 1) จุดประสงค์ ควรวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทยในงานศิลปะตามขั้นตอนศิลปะวิจารณ์ 2) เนื้อหาควรกำหนดเกณฑ์การวิจารณ์ศิลปะไทย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการวิจารณ์ชัดเจนและมีหลักการ 3) กิจกรรมการสอน ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้วิพากษ์งานศิลปะในประเด็นความเป็นเอกลักษณ์ไทย และควรสอนให้นักเรียนได้วิจารณ์ และวิเคราะห์ผลงานของตนเอง เพื่อพัฒนางานต่อไป 4) สื่อการสอน ควรนำผลงานของช่าง ศิลปิน ผลงานของครู และผลงานของนักเรียนมาประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน 5) การประเมินผล ควรประเมินจากความสามารถในการพรรณนาตีความ ประเมินคุณค่าในผลงานศิลปะไทย

2. การสอนศิลปศึกษาแบบบูรณาการ

นักวิชาการให้ความสำคัญกับการสอนแบบบูรณาการ ไว้ดังนี้

บูรณาการ หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมบูรณ์ด้วยการทำหน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กันเข้ามารวมกันทำหน้าที่ย่างประสานกลมกลืน เป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง (พระเทพเวที, 2531, หน้า 24) การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Intergration Instruction) จะเน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละวิชาและเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของผู้สอน อาจกล่าวได้ว่า การบูรณาการเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดจากองค์ความรู้ที่มีความหมายและมีความหลากหลาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ศักดิ์ชัย เกียรติณาคินทร์ (2551, หน้า 130 - 131) ได้กล่าวถึง วิธีการสอนศิลปศึกษาตามกลุ่มวิชาภูมิปัญญาด้านศิลปะไทย ในด้านของการเรียนการสอนให้เป็นแบบบูรณาการ 4 รูปแบบ คือ

1. การสอนแบบรังนก (Nested Model) เป็นการสอนแบบบูรณาการทักษะความคิด ทักษะสังคมและทักษะการจัดระบบข้อมูลเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการนำทักษะแต่ละด้านมาปฏิบัติงานร่วมกัน

2. การสอนแบบเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน (Sequence Model) เป็นการสอนแบบนำความคิดรวบยอดของ 2 เนื้อหาวิชาที่คล้ายคลึงกันมาสอนในเวลาเดียวกัน เพื่อเกิดระบบความคิดเชื่อมโยง

3. การสอนแบบใยแมงมุม (Webbed Model) เป็นการสอนแบบการรวมกลุ่มสาระหลายกลุ่มเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กัน เช่น การวิเคราะห์หลักสูตรและบริบทของสังคมนำไปเชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชา โดยการตั้งเป็นหัวข้อ ความคิดรวบยอด ทักษะหรือเจตคติในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการตระหนักในประเด็นสังคมและชีวิตจริงเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ในวิชานั้น ๆ

4. การสอนแบบฝังตัว (Immersed Model) เป็นการสอนแบบการนำความรู้ที่ได้จากเรียนรู้กลุ่มสาระเรียนรู้จากต่างวิชามาใช้สร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นหนึ่งหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้นภายในตน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอสรุปได้ว่า คำว่าการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ หมายถึง การสอนศิลปศึกษาแบบบูรณาการที่นำเนื้อหาสาระทัศนศิลป์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะมาเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กันให้เป็นเรื่องเดียวกัน สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ศ 1.1 และ ศ 1.2 และตัวชี้วัด แล้วจัดแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดพุทธศิลป์ศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) มี 4 แกน คือ

1. แบบแกนประวัติศาสตร์ (Art History) เป็นการสอนเกี่ยวกับความเป็นมาของงานศิลปะอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นมา แนวคิด ความเชื่อ อิทธิพลต่อการสร้างงานศิลปะ ที่มาและรูปแบบเอกลักษณ์ของศิลปะในท้องถิ่น เป็นต้น

2. แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production) เป็นการสอนเกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติงาน การแก้ปัญหา การสร้างผลงานทางศิลปะ ได้แก่ วาดภาพ ระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ เป็นต้น

3. แกนศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นการสอนเกี่ยวกับแสดงความคิดเห็นต่อวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะที่ตนเองหรือผู้อื่นสร้างขึ้น โดยให้คิดเห็นตามหลักเกณฑ์ทางศิลปะ ได้แก่ น้ำหนัก เส้น สี รูปร่าง รูปทรง แสงเงา ลักษณะผิว เป็นต้น และหลักการทางศิลปะ (Principles of Art) ได้แก่ ความสมดุล การตัดกัน ความลดหลั่น ความเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. แกนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นการสอนเกี่ยวกับความหมาย ความรู้ ความงามของศิลปะ ปรัชญาทั่วไป เนื้อหาสุนทรียศาสตร์ ประวัติและทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์รวมถึงความรู้สึกรับรู้และประสบการณ์ความงามทางศิลปะ

ตอนที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่มีต่องานศิลปะที่สืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้และสืบทอดให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญากับศิลปะท้องถิ่น ศิลปะท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี การนำภูมิปัญญาศิลปะท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียน เพื่อเป็นเป็นแนวทางในการวางกรอบกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร การฝึกอบรมสรุปดังนี้

ความหมายของภูมิปัญญากับศิลปะท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึง พื้นแบบรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่เป็นการฉูดฉาดเพื่อการกลับไปสู่ “สังคมแบบดั้งเดิม” หากเป็นเพียงการถ้อยแถลงประสบการณ์ซึ่งได้รับโดยตรงจากชาวบ้านออกมานำเสนอให้ทำงานพัฒนาทั้งหลายได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชาวบ้าน (สำเนียง สร้อยนาคนพงษ์, 2539, หน้า 23) สอดคล้องกับสามารถ จันทรสุรีย์ (2534, หน้า 3) กล่าวว่า พื้นแบบรากฐานบนความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สืบทอดกันมา หรือ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง

มีผู้ให้นิยามคำว่าศิลปะได้ไว้อย่างกว้างขวางพอจะนำเสนอได้ดังนี้

ศิลปะ หมายถึง การประดับ งานฝีมือ ฝีมือ การช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นสังคมย่อมมีขนบธรรมเนียม ประเพณี มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตในกลุ่มสังคมของตน มีการสืบทอดสร้างสรรค์และการแสดงออกทางอารมณ์ในด้านศิลปะสืบทอดต่อ ๆ กันมา จึงก่อให้เกิดเป็นศิลปะพื้นบ้าน เมื่อได้พบได้ชมหรือได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับจะสามารถบอกได้ว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านของท้องถิ่นได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 505)

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันมีความงาม ความประณีต มีประโยชน์ใช้สอยและมีคุณค่า บางครั้งอาจดูเรียบง่าย ทั้งนี้เกิดจากผลิตผลของมนุษย์ที่เรียกว่า ศิลปินและช่าง ซึ่งใช้ความพยายามด้วยฝีมือสร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่า ทั้งด้านความงามและประโยชน์ใช้สอยตรงตามสภาพของสังคมเมืองและท้องถิ่นชนบท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม เพลงพื้นบ้าน งานกระดาษ จักสาน ถักทอ งานไม้ เครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ เครื่องประดับตกแต่งงานเขียน ผลิตภัณฑ์และการละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นศิลปะที่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ (มัย ตะต๊ะ, 2547, หน้า 27)

ศิลปะท้องถิ่น หมายถึง ศิลปะพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ ซึ่งสร้างขึ้นโดยชาวบ้านในท้องถิ่นโดยการเรียนรู้และฝึกฝนจากบุคคลในครอบครัว หมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ๆ อย่างประณีต สร้างสรรค์สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ จนกลายเป็นประเพณีนิยม มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน จนเป็นแบบฉบับที่ยอมรับนับถือ และจดจำต่อเนื่องกันมากลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบมาจนทุกวันนี้ และมักมีลักษณะเฉพาะตัว อันแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2536, หน้า 15) การสร้างงานศิลปะพื้นบ้านในท้องถิ่น มีจุดหมายหลักเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันคุณค่าของงานอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาติไทย ศิลปะในท้องถิ่นจะมีรูปแบบเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละภาค ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ถ้ายทอดสืบทอดกันต่อมาจากรุ่นสู่รุ่นกลายเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะนั้นคือ ความรู้และมรดกประสพการณ์ของชาวบ้านที่มีต่องานศิลปะพื้นบ้านที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือประณีต มีการสร้างสรรค์สืบทอดถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในปัจจุบัน ในที่นี้จะบอกกล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะของจังหวัดราชบุรี ที่มีงานศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมที่สำคัญ ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเรียนการสอนทางศิลปศึกษาได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะจังหวัดราชบุรี

จังหวัดราชบุรีมีชื่ออันเป็นมงคลยิ่ง หมายถึง “เมืองพระราชา” เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งของประเทศไทย จากการศึกษาและชุดค้นของนักประวัติศาสตร์นักโบราณคดีพบว่า ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองแห่งนี้ เป็นถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของคนหลายยุคหลายสมัยและมีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตจากหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายที่ค้นพบ เช่น ขวานหิน ลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา ทำให้เชื่อได้ว่ามีผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่ยุคหินกลาง อายุประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว ตลอดจนการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์หินสมัยใหม่และได้ค้นพบเมืองโบราณคดีสมัยทวารวดีที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี สันนิษฐานว่าตั้งเป็นเมืองขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12 ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองราชบุรีได้ย้ายมาตั้งอยู่บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ณ ที่ปัจจุบัน โดยมีพระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นประธานอยู่กลางเมือง จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2437 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนภูมิภาคโดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกันเป็นมณฑลราชบุรี ต่อมาในปี 2440 ได้ย้ายที่ตั้งบัญชาการเมืองราชบุรี จากฝั่งซ้ายกลับมาตั้งรวมอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำแม่กลองและในปี พ.ศ. 2476 ได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลทั้งหมด มณฑลราชบุรีจึงถูกยุบและฐานะเป็นจังหวัดราชบุรีจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานจังหวัดราชบุรี, 2550, หน้า 8 - 10)

จังหวัดราชบุรีเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ มีวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาทางด้านทัศนศิลป์ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำเสนอข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2544, หน้า 219 - 242)

1. การปั้นโอ่งมังกร

การทำโอ่งมังกร เริ่มต้นครั้งแรกสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชาวจีนที่เข้ามาเที่ยวในเมืองราชบุรีและเห็นว่าดินราชบุรีเหมาะกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้นำดินไปทดลองปั้นแล้วเผาพบว่า เหมาะสมกับการปั้นดินเผาได้ดี จึงได้ตั้งโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาผลิตโอ่งมังกรขึ้นและได้คัดเลือกกลวดลายมังกรที่มีความหมายตามความเชื่อคตินิยมในวัฒนธรรมจีนและเป็นมงคลเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อผู้ใช้

ภูมิปัญญาการทำโอ่งมังกรมี 5 ขั้นตอน เริ่มจากการเตรียมดินเนื้อดินสีน้ำตาลแดงที่ได้จากท้องถิ่นทั่วไปในจังหวัดราชบุรี เป็นเนื้อดินเหนียวที่มีคุณภาพดีเยี่ยม มีความละเอียดเหนียวเกาะติดกันได้ดีจากนั้นก็ขึ้นรูปหรือปั้นขึ้นรูปโอ่งแต่ละใบใช้เวลา 20-30 นาที เขียนลายบนโอ่งเป็น ลายมังกร มังกรต้นเมฆ มังกรคาบแก้วและมังกรสองตัวเกี่ยวพันกัน ล้วนเป็นสัตว์สำคัญในเทพนิยายของจีนเป็นเทพแห่งพลังความดีและแห่งชีวิต ช่างปั้นเลือกเอามังกรที่มี 3 เล็บหรือ 4 เล็บ เป็นลวดลายตกแต่ง วิธีการทำปาดเนื้อตัวด้วยนิ้วหัวแม่มือ เพราะถ้าทิ้งไว้เนื้อดินจะแห้งทำให้เขียนลายไม่ได้ เมื่อเขียนลายเรียบร้อยแล้วจึงทำการเคลือบ

ชี้เป้า ขั้นตอนสุดท้ายจะทำการเผา จะได้โองเคลือบลายมังกรที่มีสีสันสวยงามเป็นมัน เวลานำไปใส่น้ำจะทำให้หน้าไม่ซีดออกมาด้านนอก

2. จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม

อยู่ที่คลองตากต อำเภอบัวราชบุรี เป็นวัดมอญ ภายในอุโบสถวัดคงคาราม มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสันนิษฐานว่า วัดสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยฝีมือช่างหลวงเขียนเป็นเรื่องราวมีทั้งอดีต พระพุทธเจ้า พุทธประวัติ ชาดกตอนต่าง ๆ เทพชุมนุม พุทธประวัติและทศชาติ ภาพที่โดดเด่น เช่น นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส เป็นภาพที่นิยมมากในเมืองพุทธรักษา และยังมีภาพพระมหาชนก ตอนว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร นอกจากนี้ยังมีภาพประกอบเรื่องราววิถีชีวิตชาวมอญในคุ้มริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

3. สถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี ชาวบ้านเรียกวัดหน้าพระธาตุ เป็นพระปรางค์เก่าแก่ที่สร้างด้วยอิฐฉาบปูน และมีฐานเป็นศิลาแลงจำลองแบบมาจากนครวัด สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจในแหลมสุวรรณภูมิประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 บริเวณฐานระเบียง มีพุทธรูปศิลาแลงสมัยทวารวดี สมัยลพบุรีและสมัยอยุธยาประดิษฐานอยู่โดยรอบ ส่วนกำแพงวัดสร้างด้วยศิลาแลงกับหลังกำแพงเป็นศิลาทรายแดงสลักภาพพระพุทธรูปปางสมาธิเรียงรายตลอดแนวกำแพง สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะเป็นศาสนสถานของขอม เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลงพุทธศาสนาได้เผยแพร่มายังสุวรรณภูมิ สถานที่แห่งนี้จึงกลายเป็นวัดในพุทธศาสนาจนสืบทอดในปัจจุบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิธีสอนและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาความรู้ทางศิลปะและวิธีสอนศิลปะ เพื่อให้นำไปใช้เป็นแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมมีดังนี้

1. หลักการจัดเนื้อหาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะให้สัมพันธ์กับวิธีสอนศิลปศึกษาตามแนวคิดพุทธศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) มีแนวทางคือ

1.1 ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะเป็นแกนหลักของเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เช่น โองมังกหรือเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม สถาปัตยกรรมวัดมหาธาตุ เป็นต้น

1.2 วิเคราะห์เนื้อหาให้สอดคล้องกับกิจกรรมทางศิลปะ เช่น การเขียนภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การหล่อ การพิมพ์ การออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ งานสานและงานถักทอและการรู้จักคุณค่าทางศิลปะ เป็นต้น

1.3 กำหนดเนื้อหาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ สาระทัศนศิลป์ คือ มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

1.4 กำหนดกิจกรรมและรูปแบบการฝึกอบรมให้มีการบูรณาการกับ 4 แกนสำคัญของศิลปศึกษา คือ แกนประวัติศาสตร์ (Art History) เรียนรู้เรื่องประวัติความเป็นมา แกนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เรียนรู้เรื่องความงามชื่นชมผลงานศิลปะ แกนศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) เรียนรู้วิจารณ์งาน

ศิลปะโดยใช้หลักการทางศิลปะ แกนศิลปะปฏิบัติ (Art production) เรียนรู้การปฏิบัติงานทางศิลปะ เช่น การปั้น การหล่อ การพิมพ์ เป็นต้น แสดงตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะที่สัมพันธ์กับกิจกรรมศิลปะและสอดคล้องกับ

มาตรฐานการเรียนรู้และวิธีสอนศิลปะแบบ DBAE

ภูมิปัญญาศิลปะ จังหวัดราชบุรี	กิจกรรม ศิลปะ	มาตรฐานการ เรียนรู้		วิธีการสอนตามแนวคิด DBEA (Discipline-Based)			
		ศ 1.1	ศ 1.2	ประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art history)	สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic)	ศิลปะวิจารณ์ (Art criticism)	ศิลปะปฏิบัติ (Art production)
โอ่งมังกร	การปั้น การหล่อ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
จิตรกรรมฝาผนัง	วาดภาพ ระบายสี	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เจดีย์ทรงปราสาท	วาดภาพ ระบายสี	✓	✓	✓	✓	✓	✓
หนังใหญ่	สื่อผสม	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จะขอยกตัวอย่างผังโน้ตทัศน์การออกแบบเนื้อหาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบน
ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การปั้นดินเหนียว จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม สถาปัตยกรรมวัดมหาธาตุ
โดยกำหนดตามแผนการจัดการเรียนรู้ แสดงแผนภาพที่ 2.5

แผนภาพที่ 2.5 ผังมโนทัศน์การออกแบบเนื้อหาหลักสูตรการอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐาน
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่มา (ปริยาพร บุชบา, วันที่ 16 พฤษภาคม 2556)

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนศิลปศึกษา 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยไปใช้ในการเรียนการสอน มีรายละเอียด ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม

บุญยัง หมั่นดี (2535, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาความรู้ด้านศิลปศึกษาสำหรับครูผู้สอนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาด้วยชุดฝึกอบรมมินิคอร์ส มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรและสร้างชุดฝึกอบรมสำหรับอบรมครูศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาให้มีความรู้ ด้านหลักการ ทฤษฎีทางศิลปะ และวิธีการสอนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาเพิ่มมากขึ้น ชุดฝึกอบรมมินิคอร์ส มีวิธีพัฒนา 4 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 จัดทำและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ขั้นที่ 2 การสร้างชุดฝึกอบรมมินิคอร์สชุดฝึกอบรม ประกอบด้วยเนื้อหา ชุดที่ 1 หลักการทฤษฎีทางศิลปะ ชุดที่ 2 การสร้างผลงานศิลปะ ชุดที่ 3 คุณค่าและการชื่นชมศิลปะ ชุดที่ 4 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรศิลปศึกษา ชุดที่ 5 การสอนศิลปะระดับประถมศึกษา ขั้นที่ 3 การทดสอบใช้ชุดฝึกอบรมมินิคอร์ส การทดลองครั้งที่ 1 มีกลุ่มทดลองเป็นครูศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา จำนวน 6 คน ช่วงระยะเวลาทดลองตั้งแต่พฤษภาคม – สิงหาคม 2539 ผลการทดลองปรากฏว่า ประสิทธิภาพ 5 ชุดฝึกอบรมอยู่ในเกณฑ์ 80/80 ตามที่กำหนดไว้ การทดลองครั้งที่ 2 มีกลุ่มมาทดลองเป็นครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 6 คน เริ่มดำเนินการทดลองตั้งแต่เดือนตุลาคม 2539 – มีนาคม 2540 ผลการทดลองปรากฏว่า ประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมอยู่ในเกณฑ์ 80/80 ตามที่กำหนดไว้ การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและชุดฝึกอบรมที่ใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สอบถามกลุ่มทดลองทั้ง 6 คน ก่อนและหลังการอบรมปรากฏว่า หลังการอบรมกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมเห็นว่า ตนเองมีความรู้ด้านศิลปะและด้านหลักสูตรการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 การสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา 6 คน จากกลุ่มทดลองครั้งที่ 1 ก่อนและหลังการอบรมปรากฏว่าหลังการอบรมพฤติกรรมการสอนศิลปศึกษาของครูผู้เข้ารับการอบรมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้

ผู้เรียนได้แสดงออกทั้งด้านศิลปะ และมีโอกาสอธิบายงานที่ตนเองได้แสดงออก ตลอดถึงความมั่นใจในการสอนและหากิจกรรมการสอนใหม่ ๆ ของครูผู้สอนที่ผ่านการอบรม

แสง สมวงศ์ (2542, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมครูนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์ 1) พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมครูนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และ 2) ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรการฝึกอบรมครูนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ เนื่องจากเป็นครูประจำชั้นจะต้องสอนทุกวิชา ขาดความรู้และทักษะทางนาฏศิลป์ จึงมีความต้องการฝึกอบรมในระดับมาก จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหากิจกรรมนาฏศิลป์ในหลักสูตรประถมศึกษาและสร้างแผนการฝึกอบรม จำนวน 5 แผนฝึกอบรม คือ แผน 1) โครงสร้าง หลักการสอน การวัดผลกิจกรรมนาฏศิลป์และนาฏศัพท์ แผน 2) ภาษาท่าและการแสดงอย่างง่าย แผน 3) รำประกอบเพลง แผน 4) รำวงมาตรฐาน และแผน 5) การแสดงพื้นเมืองนำหลักสูตรไปใช้ อบรมครูผู้สอนนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ใช้กลุ่มตัวอย่างทดลองใช้เครื่องมือ 2 ครั้ง ๆ ละ 20 คน ใช้เวลาครั้งละ 3 วัน ผลการใช้หลักสูตรสรุปได้ว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ มีทักษะทางนาฏศิลป์หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 หลังจากสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้วให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่อการฝึกอบรมทั้ง 2 ครั้ง ผลการประเมินผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ แสดงความคิดเห็นเชิงบวกต่อการฝึกอบรมทั้ง 2 ครั้ง

พรชัย หนูแก้ว (2545, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการวิจัยในชั้นเรียนสำหรับครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การทำวิจัยในชั้นเรียนสำหรับครูในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีกิจกรรมให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนจนเกิดความรู้เชิงกระบวนการของการทำวิจัยในชั้นเรียน มี 4 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การยกร่างหลักสูตร หลักสูตรที่มี 10 องค์ประกอบ คือ สภาพและความจำเป็นของการฝึกอบรม หลักการของหลักสูตร เป้าหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร การจัดกิจกรรมฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตร สื่อการฝึกอบรม การวัดและประเมินผลและรายละเอียดของหน่วยการฝึกอบรม ขั้นที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เป็นครูประถมศึกษา ประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.58 - 4.01 อยู่ในระดับสูง ส่วนผลการตอบแบบทดสอบหลังการทดลองใช้หลักสูตร มีผู้ได้คะแนนมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 50 ขั้นที่ 4 การประเมินและการปรับปรุงหลักสูตร ผลการทดสอบหลังการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า มีผู้ได้คะแนนเท่ากับหรือมากกว่า 25 คะแนน (ร้อยละ 54.66) มากกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ผู้ที่ได้คะแนนมากกว่าหรือเท่ากับ 25 แสดงว่าหลักสูตรที่พัฒนามีประสิทธิภาพ

วิราพร พงศ์อาจารย์และคณะ (2547, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยและพัฒนาชุดฝึกอบรมครูเรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความจำเป็นของครูในการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ 2) สร้างชุดฝึกอบรมครูเรื่องการวิจัยเพื่อการเรียนรู้ 3) ทดลองใช้ชุดฝึกอบรม 4) ติดตามและประเมินผลฝึกอบรมครูด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า 1. ปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพการผลิตพัฒนาสื่อและนวัตกรรม

การศึกษา การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ทำการวิจัยและใช้การวิจัยเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิด การปรับปรุงแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและจริงจังยิ่งขึ้น 2. การสร้างและพัฒนา ชุดฝึกอบบรมครู เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพการเรียนรู้ เนื้อหาของหลักสูตร เอกสารประกอบชุดฝึกอบบรม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ 3. การทดลองใช้ชุดฝึกอบบรม หลังการอบบรม ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างดีมากขึ้นกว่าเดิม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เจตคติต่อการวิจัยหลังการอบบรมครู มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดีขึ้น ครูทุกคนได้มี การฝึกทำการวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้นักเรียนในวิชาที่สอนและในชั้นเรียนของตนเอง ครูมีทักษะในการปฏิบัติ งานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างเหมาะสมและเป็นรายข้อส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอใช้ ผลจากการประเมินตาม ประเด็นต่าง ๆ ของจุดประสงค์การเรียนรู้ครูมีคะแนนทักษะ การปฏิบัติงานวิจัยอยู่ระดับดี ครูมีความคิดเห็น ต่อชุดฝึกอบบรมและกระบวนการฝึกอบบรม ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตร ด้านกิจกรรมฝึกอบบรม ด้านแผนการจัด การเรียนรู้ว่ามีความเหมาะสม ครูได้ร่วมทำกิจกรรม มีการฝึกปฏิบัติเป็นรายบุคคลได้เสนอผลงานและ วิพากษ์วิจารณ์ได้รับการชี้แนะ ให้คำปรึกษาเพื่อแก้ไขปรับปรุง ตลอดเวลาอย่างทั่วถึงจนผลงานดี เวลาใน การอบบรมน้อยไปเร่งรัดและการทดลองกับเด็กใช้เวลาน้อยไป แต่การฝึกอบบรมในวันหยุดสัปดาห์ละครั้ง มีความเหมาะสม เอกสารมีปริมาณมากเพียงพอ ครบถ้วนสมบูรณ์สื่อในการฝึกอบบรมและแหล่งการเรียนรู้ มีความหลากหลายเพียงพอทันสมัย เหมาะสม วิทยากรให้ความรู้เป็นอย่างดีและคอยแนะนำช่วยเหลือ มีความตั้งใจในการให้ความรู้และการปรับพฤติกรรมของนักเรียน ทำให้มีความรู้สึกรักต้องงานวิจัย รู้วิธีการ แก้ปัญหาที่แท้จริง เกิดความมั่นใจในการทำวิจัยมากขึ้น เข้าใจขั้นตอน เห็นประโยชน์เกิดความภาคภูมิใจที่ สามารถทำได้และเห็นว่าการทำวิจัยเป็นเรื่องวิจัยจำเป็นสำหรับครู ในการจัดการเรียนรู้และจะนำไปเผยแพร่ ต่อไป แสดงว่าผลการทดลองใช้ชุดฝึกอบบรมครั้งนี้ บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ผลการจัดอบบรมเป็นที่ พึงพอใจของครูที่ได้รับการฝึกอบบรมทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะเพิ่มขึ้น สามารถนำไปใช้ใ นการทำวิจัยต่อไปชุดฝึกอบบรมนี้ควรนำไปทดลองใช้ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ศึกษาปัญหาและปรับปรุงแก้ไขให้ เหมาะสมยิ่งขึ้น

ปานจิต โรจนวิชชากร (2548, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบบรม ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์สำหรับชาวนาไทย มีวัตถุประสงค์ 1) มุ่งพัฒนา หลักสูตรสำหรับชาวนาให้พลิกผันการทำนาเคมีให้เป็นการทำนาอินทรีย์อันเป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญ ที่สุดในเมืองไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี 25 มิถุนายน 2548 เกี่ยวกับนโยบายปรับโครงสร้าง การผลิตผลทางการเกษตร เพื่อให้มีความยากจนหมดไปและแปลงภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงอยู่ในเรื่อง วัฒนธรรมชาวนาไทยสู่ความรู้ที่ชัดเจนเป็นสาธารณะ การสร้างหลักสูตรมี 6 ขั้นตอนคือ 1) ศึกษาสภาพ สาระและสังเคราะห์กระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ 2) พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบบรมการทำเกษตร อินทรีย์ 3) การตรวจสอบหลักสูตร 4) ปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบบรม 5) ทดลองใช้หลักสูตร 6) รับรองหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า (1) การทำเกษตรอินทรีย์ในชุมชนที่สัมพันธ์กับบริการวิชาการ ท้องถิ่นและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏ จัดการอบบรมให้แก่นักศึกษาใน มหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นเป็นลักษณะดั้งเดิม คือ บรรยายการอบบรมและการประชุม วิชาการ (2) วัฏจักรการทำเกษตรอินทรีย์ขึ้นเลิศในการทำนาชาวบ้านเน้นความรู้วัฒนธรรมชาวนาไทย การเสริมสร้างความรู้เกษตรในหมู่บ้านและการให้ความสำคัญต่อการจัดการตลาดและการเพิ่มพูน ผลผลิต (3) กระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ขึ้นเลิศที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชาวนาไทย คือภูมิปัญญาไทย

ความผูกพันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับชาวนาไทย วิถีชีวิตพึ่งพาตนเอง พึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณี ตำนาน การดูตกลีนโดยเมือง การพัฒนาที่ดินและแหล่งน้ำและเทคโนโลยีสมัยใหม่ (4) หลักสูตรการฝึกอบรมการทำเกษตรอินทรีย์สำหรับชาวนาไทยพัฒนามาจากสาระ 4 ชุติวิชา คือ การผลิต การเข้าถึงแหล่งทุนและการจัดการการเงิน การตลาด เพื่อเพิ่มพูนผลผลิตจากการจัดการ ครัววิถีการและวัฒนธรรมชาวไทย ส่วนด้านการพัฒนาการสอนได้แนวทาง 5 ด้าน คือ 1) นโยบาย ปรับโครงสร้างการเกษตร 2) การประเมินตามสภาพที่แท้จริง 3) บูรณาการสาระข้าวอินทรีย์และ วัฒนธรรมชาวไทย 4) การสอนและการประเมินโดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล และ 5) การ ประเมินรวมโดยเน้นการเรียนรู้แบบนำตนเองและ (5) การทดลองใช้หลักสูตรการสอนการฝึกอบรม โดยชาวนาเคมี จำนวน 50 คน ที่มูลนิธิอีสานพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และมีการ ติดตามผลสัมฤทธิ์ของชาวนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลัง 1 เดือน พบว่า มีการนำผลการอบรมไป ประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง

พจนีย์ มั่งคั่ง (2549, หน้า 89) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมยุทธศาสตร์ การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในโครงการตาม พระราชดำริฯ 2) เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีขั้นตอนพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน 1) การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3) การตรวจสอบประสิทธิภาพหลักสูตร ฝึกอบรม 4) ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย หลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรมกิจกรรมการฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล การฝึกอบรม หลักสูตรนี้มี 7 หน่วย ในแต่ละหน่วยประกอบด้วย คำอธิบายหน่วยการฝึกอบรม วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เนื้อหาการฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม การวัด และประเมินผลการฝึกอบรม ผลจากการประเมินโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน พบว่า ค่าเฉลี่ยความเหมาะสมอยู่ระหว่าง 3.89 - 4.56 มีระดับมากถึงมากที่สุด และค่าดัชนี ความสอดคล้องขององค์ประกอบโครงสร้างหลักสูตรการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง .89 - 1.00 มีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบสำหรับ ผลการตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม เป็นการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลอง ใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียน ในโครงการหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียน ในโครงการพระราชดำริฯ จำนวน 12 คน รูปแบบการทดลองเป็นแบบ One - Group Pre test - Posttest Design มีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง ด้วยแบบทดสอบและแบบวัดเจตคติ ผลการทดลองพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ หลังการทดลองมากกว่า ก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 และมีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมกับชุมชนหลัง การทดลองมากกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ทุกประเด็น

พุงศรี ภักดีสุวรรณ (2550, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพ จักสานเชิงธุรกิจโดยยึดชุมชนเป็นฐาน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ฝึกอบรมอาชีพและหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจกสานเชิงธุรกิจ โดยยึดชุมชนเป็นฐาน การพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพ ระยะที่ 2 กลุ่มที่ศึกษาเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานจกสานชุมชนบ้านเหล่าปอแดง ระยะที่ 3 ศึกษากับผู้ผลิตและจำหน่าย งานจกสาน และผู้สนใจในชุมชนหมู่บ้านเหล่าปอแดง ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพโดยยึดชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาชุมชน 2) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญของชุมชน 3) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน 4) การศึกษาเนื้อหาสาระ 5) การออกแบบหลักสูตร 6) การประสานงานกับชุมชน 7) การเตรียมร่างหลักสูตร และ 8) การร่างหลักสูตร ผลการประเมินกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพโดยยึดชุมชนเป็นฐาน พบว่า หลักสูตรประกอบด้วย 4 หน่วย 18 แผนการอบรม และผลการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องกันทุกรายการ และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ผลการทดลองใช้หลักสูตรจัดการอบรม 4 วัน พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นว่าการหลักสูตรมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก ความเหมาะสมของหลักสูตรอยู่ในระดับมาก ประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมอยู่ในระดับปานกลาง และการประเมินผลงาน โดยผู้เข้าอบรมและวิทยากร ปรากฏว่าผลงานอยู่ในระดับดี

ศิริพงษ์ เพียศิริ (2550, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับนักศึกษาปริญญาบัณฑิตด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของนักศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีทักษะในการผลิตผลงาน 2) ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงาน 3) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนักศึกษาด้วยกิจกรรมศิลปะ มีการสร้างและพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษากรอบแนวคิดของหลักสูตรฝึกอบรม 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3) ทดลองและศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม 4) ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรฝึกอบรมนักศึกษาด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงานประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผล โดยสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของนักศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีทักษะในการผลิตผลงานและแนวทางการจัดการศึกษาด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงาน รูปแบบ IBCPA Model ประกอบด้วย (1) ขั้นกระตุ้นจินตนาการ (Imagine) (2) ขั้นระดมสมอง (Brainstorming) สามารถแสดงเป็นภาพได้ดังนี้ (3) ขั้นสร้างสรรค์ผลงาน (Creating) (4) ขั้นนำเสนอผลงาน (Presenting) และ (5) ขั้นประเมินผล (Assessing) เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการฝึกอบรม ซึ่งผลของการพัฒนาทำให้ได้เอกสารหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วย แผนการสอน จำนวน 16 แผน คู่มือผู้สอน คู่มือผู้เรียนและแบบประเมินต่าง ๆ 2) คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรมสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) คะแนนด้านทักษะการผลิตผลงานของนักศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรม ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ 70

ทวีศักดิ์ รูปสิงห์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรทีมสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ

ผู้สูงอายุสำหรับบุคคลากรที่มีสุขภาพ 2) ตรวจสอบและประเมินหลักสูตร 3) ศึกษาข้อเสนอแนะและปรับปรุงหลักสูตร โดยมีขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนาคือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุและสำรวจความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรม 2) สร้างหลักสูตรประกอบด้วยสภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร กิจกรรม การฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรมและการวัดและประเมินผลการฝึกอบรม 3) การทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มพยาบาลวิชาชีพ จำนวน 30 คน อบรม 3 วัน รูปแบบทดลองแบบ one group pretest -posttest design 4) การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า สร้างหลักสูตรได้ 6 หน่วย (1) สุขภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ (2) โภชนาการ (3) การออกกำลังกายในผู้สูงอายุ (4) การจัดการความเครียดในผู้สูงอายุ (5) จิตวิทยาผู้สูงอายุ (6) รูปแบบผู้สูงอายุ ผลการทดลองใช้ประสิทธิภาพของรูปแบบการสอนสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (80/80) ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจหลังการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การประเมินผลการใช้หลักสูตร CIPP model ผ่านเกณฑ์

สาโรจน์ แดงกันหา (2551, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาหลักสูตรการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีช่วงชั้นที่ 3 มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความต้องการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอน 2 สร้างและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีช่วงชั้นที่ 3 เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ มีขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา 2 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาความต้องการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอน 2) การสร้างและการหาคุณภาพหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า มีความต้องการจัดอบรมการเรียนการสอนในระดับมาก การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีองค์ประกอบ คือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการอบรม การวัดและประเมินผล ผลการหาคุณภาพความเหมาะสม องค์ประกอบของหลักสูตร มีความเหมาะสม ในระดับมาก

ชูศรี สุวรรณ (2551, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักศึกษาครูมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินการวิจัย 4 ระยะ 1) ศึกษาและวิเคราะห์ ระยะ 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรม มีองค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐานในการสร้างหลักสูตร จุดมุ่งหมาย หลักสูตรฝึกอบรม คู่มือฝึกอบรม ระยะ 3) ทดสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร ผู้เข้าอบรม 23 คน ใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลอง ระยะ 4) ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการดำเนินชีวิตของนักศึกษาครูมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนบน 50 อันดับแรก ได้แก่ ใช้ยาเสพติด แต่งกายผิดระเบียบของมหาวิทยาลัย ไม่สนใจเรียน ต้มเครื่องต้มแอลกอฮอล์และไม่กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม และพบว่า ความรู้พื้นฐานเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เจตคติต่อการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการควบคุมอารมณ์เป็นปัจจัยที่มีผลทางบวกต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการดำเนินชีวิต ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมีผลทางลบและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การระบุประเด็นปัญหา การรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การพิจารณาทางเลือก การส่งข้อสรุปและการประเมินผล ซึ่งมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.420 - 0.787 แล้วนำผลการวิจัยนี้มาสร้าง

หลักสูตรฝึกอบรมโดยหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วยหลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐาน ในการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรมและคู่มือ หลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ 3 หน่วย ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียง การคิดอย่างมี วิจารณญาณในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาตนเองสู่การคิดอย่างมี วิจารณญาณในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ 10 กิจกรรม คือ การฝึกอบรมและการวัดและการประเมินผล ซึ่งผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า หลักสูตร ฝึกอบรมมีความสอดคล้อง อยู่ในระดับสูงและมีความเหมาะสม อยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด และ การทดสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ กำหนด คือ นักศึกษาครูที่เข้าอบรมสามารถผ่านการประเมินตามจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกกิจกรรม โดยมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับ ดีมาก มีความสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณในการดำเนินชีวิตแบบ เศรษฐกิจพอเพียงและมีเจตคติต่อการนำการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 และมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด

ภูมิพงศ์ จอมหงส์พิพัฒน์ (2553, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบหลักสูตร ฝึกอบรมครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับครูในภูมิภาคการศึกษาของมหาวิทยาลัย ราชภัฏ ขั้นตอนการพัฒนา 1) วิเคราะห์คุณลักษณะครูผู้นำเปลี่ยนแปลงด้านการจัด การเรียน 2) จัดทำโครง ร้างรูปแบบหลักสูตร 3) ตรวจสอบหลักสูตร 4) ทดลองใช้หลักสูตร ระยะที่ 1 อบรมเชิงปฏิบัติการ 2 เดือน ระยะที่ 2 ติดตามผลเมื่อเสร็จสิ้นการอบรม 2 เดือน 6) ประเมินผลผลการวิจัยพบว่า แนวคิดของคุณลักษณะ ครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้ คือ การแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความเข้าใจที่คงทน เกี่ยวกับการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและมีคุณลักษณะที่ครอบคลุมถึงความสามารถ อธิบาย ตีความ ประยุกต์ วิเคราะห์ วิพากษ์ มีหลายมุมมอง เข้าใจตนเองและผู้อื่น สำหรับคุณลักษณะของครู ผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้ทั้ง 6 คุณลักษณะ มีค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนหลังการทดลองสูง กว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยคุณลักษณะที่มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละสูงสุด ได้แก่ คุณลักษณะที่ 5 เข้าใจและเห็นอกเห็น ใจผู้อื่นทั้งเพื่อนร่วมงานและผู้เรียน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็ม ความสามารถ ผลการพัฒนาารูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม มีองค์ประกอบดังนี้ คือ หลักการ วัตถุประสงค์ การวัดและการประเมินผลการฝึกอบรม เนื้อหา กิจกรรมการอบรม บทบาทวิทยากรและผู้เข้ารับการอบรม ผลการประเมิน คุณลักษณะ ความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านการจัดการเรียนรู้ทุกคุณลักษณะ หลังการอบรมตามรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้าน การจัดการเรียนรู้ สูงกว่าก่อน การฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในส่วนของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับครูผู้นำ การเปลี่ยนแปลง ด้านการจัดการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม พบว่า ก่อนและหลังเข้ารับการฝึกอบรม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบหลักสูตร ฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีระดับความพึงพอใจต่อรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรม ในระดับมากที่สุด

วิวรรณ จันทรเทพย์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการฝึกอบรม แบบผสมผสานด้วยการเรียนรู้ ร่วมกันเป็นทีม เพื่อพัฒนาสมรรถนะการออกแบบการเรียนการสอน แบบบูรณาการแบบสหวิทยาการสำหรับครูผู้สอน ระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนา รูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานด้วยการเรียนรู้เป็นทีม 2) ศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบฝึกอบรม

แบบผสมผสานด้วยการเรียนรู้เป็นทีม วิจัยดำเนินการวิจัย มี 5 ขั้นตอน กลุ่มตัวอย่างครูผู้สอนจากโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองราชบุรี จำนวน 20 คน ได้มาแบบเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) การอบรมใช้เวลา 3 สัปดาห์ ผลการวิจัย 1) รูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างแบบเผชิญหน้ากับแบบ อี - เลิร์นนิ่ง เป็นวิธีส่งเสริมการเรียนรู้เป็นทีม โดยมีองค์ประกอบ 8 ประการ รูปแบบการฝึกอบรม 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นก่อนฝึกอบรม 2) ขั้นฝึกอบรม 3) ขั้นประเมินผล ในขั้นฝึกอบรมประกอบด้วย 4 ขั้น ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การนำเสนอบทเรียน 3) การปฏิบัติตามตัวอย่าง 4) การปฏิบัติอย่างอิสระ ขั้นที่ 1 - 3 ช่วยสร้างเจตคติ และความรู้ ความเข้าใจ ขั้นที่ 4 ช่วยพัฒนาสมรรถนะการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ แบบบูรณาการแบบสหวิทยาการการเรียนรู้ และคะแนนทักษะการออกแบบ การเรียนการสอนแบบ บูรณาการแบบสหวิทยาการ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างมีการแสดงออก เกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมในระดับมาก และมีความเห็นว่า รูปแบบการฝึกอบรม มีความเหมาะสมในระดับมาก

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553, หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยผ่านกระบวนการวิจัยสำหรับครูในสถานศึกษา มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม การจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยผ่านกระบวนการวิจัย และเพื่อประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยผ่าน กระบวนการวิจัยสำหรับครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ได้หลักสูตรฝึกอบรมและคู่มือ การใช้หลักสูตรการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งเมื่อประเมินคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า คุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม โดยรวมอยู่ในระดับสูงและผลการประเมินการนำหลักสูตรการฝึกอบรมไปใช้พัฒนาครู พบว่า ความรู้ ความเข้าใจการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยผ่านกระบวนการวิจัย หลังการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01 ความสามารถในการจัดการเรียน การสอนตามสภาพจริงโดยผ่านกระบวนการวิจัยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และความคิดเห็นของครูต่อหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียน การสอนตามสภาพจริง โดยผ่านกระบวนการวิจัย โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก โดยครูเห็นว่า เป็นการอบรมที่ใช้เวลาต่อเนื่องมีขั้นตอนชัดเจน ได้รับความรู้มาก มีการใช้เรียนรู้ควบคู่กับการฝึก ปฏิบัติจริงจนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ผู้เข้ารับการอบรมมีผลงานของตนเอง มีความสุขใน การฝึกอบรมและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนได้จริง

วารุณี อัครโกศล (2554, หน้า ก) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อ การสื่อสารของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา ผลการทดลองใช้หลักสูตร 2) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม 3) ศึกษาลักษณะมุ่งอนาคตของกลุ่ม ตัวอย่างที่มีต่อหลักสูตรและ 4) ศึกษาแรงจูงใจภายในของกลุ่มตัวอย่าง การสร้างหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาสภาพปัญหา 2) ร่างหลักสูตร 3) ทดลองใช้ จัดอบรมกับบุคลากร จำนวน 20 คน 10 วัน และ 4) ประเมินประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่า ผลการหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมผ่านเกณฑ์ค่าเฉลี่ย ที่กำหนดไว้ ($\bar{x} = 4.00-5.00$) ผลการทดสอบความรู้และทักษะก่อนและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับ การฝึกอบรม มีคะแนนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าคะแนนก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

0.05 ด้านความพึงพอใจผู้เข้ารับการฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อการสื่อสารมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก ด้านลักษณะมุ่งอนาคตผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีลักษณะมุ่งอนาคต ด้านทั่วไปและด้านการฝึกอบรม อยู่ในระดับสูง และผู้เข้าฝึกอบรมมีแรงจูงใจภายในด้านลักษณะงานและพลังจูงใจในการทำงานอยู่ในระดับสูง แต่แรงจูงใจภายในด้านสภาพแวดล้อมการทำงานอยู่ใน ระดับปานกลาง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสรุปแสดงตารางที่ 2.5 ดังนี้

ตารางที่ 2.5 สรุปผลงานวิจัยที่ข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม

ผู้วิจัย	เรื่อง	วัตถุประสงค์	รูปแบบการวิจัย	ระยะเวลา	กลุ่มตัวอย่าง
บุญยัง (2535)	การศึกษากระบวนการพัฒนาความรู้ด้านศิลปศึกษา สำหรับครูผู้สอนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา	พัฒนาและสร้างชุดฝึกอบรมสำหรับครูศิลปศึกษา	วิจัยและพัฒนา	6 เดือน	ครูศิลปศึกษา 6 คน
แสวง (2542)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนาฏศิลป์ในระดับ ประถมศึกษา	1.พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครู 2.ศึกษาความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร	วิจัยเชิงทดลอง	3 วัน	ครูนาฏศิลป์ 30 คน
พจนีย์ (2549)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมยุทธศาสตร์การสร้างการ มีส่วนร่วมกับชุมชนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนโรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริ	พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	วิจัยและพัฒนา		ผู้บริหาร 12 คน
ปานจิต (2548)	การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย ราชภัฏเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์	พัฒนาหลักสูตรสำหรับชาวนา	วิจัยและพัฒนา	3 วัน หรือ 4 เดือน	ชาวนา
ศิริพงษ์ (2550)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับนักศึกษา ปริญญาบัณฑิตด้วยกิจกรรมศิลปะ เพื่อพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์และทักษะการผลิตผลงาน	1.ศึกษาคุณลักษณะของนักศึกษาที่มีความคิด สร้างสรรค์และมีทักษะในการผลิตผลงาน 2. ศึกษาแนวความคิดการจัดการศึกษาด้วยกิจกรรม ศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะ การผลิตผลงาน 3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนักศึกษาด้วย กิจกรรมศิลปะ	วิจัยและพัฒนา	4 เดือน	นักศึกษา

ผู้วิจัย	องค์ประกอบหลักสูตร	ขั้นตอนการพัฒนา	ผลการวิจัย
บุญยัง (2535)	1. หลักการและเหตุผล 2. แนวทางในการจัดทำหลักสูตร	1. วิเคราะห์หลักสูตรและ ผลการวิจัย	1.ครูมีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะและหลักสูตร เพิ่มขึ้น

	3. เป้าหมายของหลักสูตร 4. ลักษณะของหลักสูตร 5. เนื้อหาของหลักสูตร 6. กิจกรรมการอบรม 7. การวัดผลและประเมินผล 8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	2. การสร้างชุดฝึกอบรม 3. ทดลองใช้	2. พฤติกรรมของครูเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงออก
แสง (2542)	1. ลักษณะการร้องเบื้องต้น 2. ภาษาท่าและการแสดง 3. รำวงประกอบเพลง 4. รำวงมาตรฐาน 5. การแสดงพื้นเมือง	1. วิเคราะห์สถานการณ์ 2. วางแผนการอบรม 3. ทดลองใช้ 4. การประเมินผล	1. ครูมีความรู้มีทักษะทางนาฏศิลป์หลังการอบรมระดับ.01 2. ความคิดเห็นเชิงบวก
พจนีย์ (2549)	1. หลักการและเหตุผล 2. วัตถุประสงค์ 3. โครงสร้าง 4. กิจกรรมฝึกอบรม 5. สื่อการฝึกอบรม 6. การวัดผลและประเมินผล	1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2. การสร้างหลักสูตร 3. การตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร 4. ปรับปรุงหลักสูตร	1. ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจหลังการทดลองมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่สถิติ .01
ผู้วิจัย	องค์ประกอบหลักสูตร	ขั้นตอนการพัฒนา	ผลการวิจัย
ปานจิต (2548)	1. หลักการและเหตุผล 2. วัตถุประสงค์ 3. คุณลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4. หลักการอบรม 5. วิธีการอบรม 6. ระยะเวลา 7. การประเมินผล	1. ศึกษาสภาพสาระและการสังเคราะห์ 2. พัฒนาหลักสูตร 3. ตรวจสอบหลักสูตร 4. ปรับปรุง	การทดลองใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

	8. คำอธิบายรายวิชา		
ศิริพงษ์ (2550)	1. หลักการและเหตุผล 2. จุดมุ่งหมาย 3. เนื้อหา 4. กิจกรรมการเรียนรู้ 5. การวัดผลและ ประเมินผล	1. ศึกษากรอบแนวคิดของหลักสูตรฝึกอบรม 2. สร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3. ทดลองและศึกษาผลการใช้หลักสูตร ฝึกอบรม 4. ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม	1.ความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนอบรม 2.ทักษะการผลิตผลงานที่ได้รับการฝึกอบรมผ่าน เกณฑ์ที่กำหนด

ผู้วิจัย	เรื่อง	วัตถุประสงค์	รูปแบบการวิจัย	ระยะเวลา	กลุ่มตัวอย่าง
ฟุ้งศรี (2550)	พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจักสานเชิงธุรกิจโดย ยึดชุมชนเป็นฐาน	พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจักสานเชิงธุรกิจ โดยยึดชุมชนเป็นฐาน	วิจัยและพัฒนา	6 วัน	สมาชิกและ ผู้สนใจ
ทวีศักดิ์ (2550)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ สำหรับบุคลากรที่มสุขภาพ	1. สร้างหลักสูตร 2. ตรวจสอบและประเมินหลักสูตร 3. ศึกษาข้อเสนอแนะและปรับปรุง	วิจัยและพัฒนา	3 วัน	พ ย า บ า ล 30 คน
สาโรจน์ (2551)	การศึกษาหลักสูตรการฝึกอบรมการจัดการเรียนการ สอนสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงาน และพื้นฐานอาชีพ	1. ศึกษาความต้องการฝึกอบรม 2.สร้างและหาคุณภาพหลักสูตร	วิจัยเชิงสำรวจ	-	ผู้เชี่ยวชาญ
ชูศรี (2551)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาการคิดอย่างมี วิจารณญาณในการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียง	พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาการคิดอย่างมี วิจารณญาณในการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียง	วิจัยและพัฒนา	-	นักศึกษา

ภูมิพงศ์ (2553)	การพัฒนาารูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมครูผู้นำ การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับครูใน ภูมิภาคการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏ	พัฒนาารูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมครูผู้นำการ เปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับครู	วิจัยและพัฒนา	3 เดือน	ครู มัธยมศึกษา
วิวรรณ (2553)	การพัฒนาารูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานด้วย การเรียนรู้ ร่วมกันเป็นทีม เพื่อพัฒนาสมรรถนะ การออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการแบบ สหวิทยาการสำหรับครูผู้สอนระดับประถมศึกษา	1. พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานด้วย การเรียนรู้เป็นทีม 2. ศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบฝึกอบรมแบบ ผสมผสานด้วยการเรียนรู้เป็นทีม	วิจัยและพัฒนา	3 สัปดาห์	ครูผู้สอน 20 คน
ผู้วิจัย	องค์ประกอบหลักสูตร	ขั้นตอนการพัฒนา	ผลการวิจัย		
พงศ์ (2550)	1.หลักการและเหตุผล 2. วัตถุประสงค์ 3.หน่วยการอบรม 4.กิจกรรมการอบรม 5.สื่อการอบรม 6.การวัดและประเมินผล	1. ศึกษาชุมชน 2. สัมภาษณ์บุคคล 3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4. การศึกษาเนื้อหาสาระ 5. การออกแบบหลักสูตร 6. ประสานงานกับชุมชน 7. การเตรียมกร่างหลักสูตร 8. การยกร่างหลักสูตร	1.หลักสูตรมีความสอดคล้องเหมาะสม 2.ประโยชน์ที่ได้รับอยู่ในระดับปานกลาง		
ทวีศักดิ์ (2550)	1. สภาพปัญหาและความจำเป็น 2. วัตถุประสงค์ 3. โครงสร้าง 4. กิจกรรมการฝึกอบรม 5. สื่อการฝึกอบรม 6. การวัดผลและประเมินผล	1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2. สร้างหลักสูตร 3. ทดลองใช้หลักสูตร 4. ประเมินและปรับปรุง	1. ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจหลังการ ทดลองสูงขึ้น 2. การประเมินผลผ่านทุกประเด็น		
สารโจน์	1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	1. ศึกษาความต้องการ	1. มีความต้องการจัดการอบรมการเรียนการสอน		

(2551)	2. เนื้อหาวิชา 3. กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม 4. สื่อประกอบการฝึกอบรม 5. การวัดและประเมินผล	2. สร้างและหาคุณภาพหลักสูตร	อยู่ในระดับมาก 2. ประสิทธิภาพมีคุณภาพ			
ผู้วิจัย	องค์ประกอบหลักสูตร	ขั้นตอนการพัฒนา	ผลการวิจัย			
ชูศรี (2551)	1. หลักการและเหตุผล 2. จุดมุ่งหมาย 3. โครงสร้างและคู่มือ 4. กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรม 5. สื่อประกอบการฝึกอบรม 6. การวัดและประเมินผล	1. ศึกษาวิเคราะห์ 2. สร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3. ทดสอบการใช้หลักสูตร 4. ปรับปรุงหลักสูตร	1. หลักสูตรฝึกอบรมมีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับมาก 2. ประสิทธิภาพมีคุณภาพ			
ภูมิพงศ์ (2553)	1. หลักการ 2. วัตถุประสงค์ 3. การวัดและประเมินผล 4. เนื้อหา 5. กิจกรรมการฝึกอบรม 6. บทบาทวิทยากรและผู้เข้ารับการอบรม	1. วิเคราะห์แนวคิดคุณสมบัติ 2. จัดทำโครงร่างรูปแบบ 3. ตรวจสอบหลักสูตร 4. ทดลองใช้ 5. ประเมินผลและปรับปรุง	1. ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจสูงขึ้นกว่าก่อนอบรม 2. มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรมากที่สุด			
วิวรรณ (2553)	1. การเตรียมความพร้อม 2. การนำเสนอบทเรียน 3. การปฏิบัติตามตัวอย่าง 4. การปฏิบัติอย่างอิสระ	1. ขั้นก่อนฝึกอบรม 2. ขั้นฝึกอบรม 3. ขั้นประเมินผล	1. ทักษะการออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการแบบสหวิทยาการ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม 1. การแสดงออกเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมในระดับมาก 2. รูปแบบการฝึกอบรมมีความเหมาะสมในระดับมาก			
ผู้วิจัย	เรื่อง	วัตถุประสงค์	รูปแบบการวิจัย	ระยะเวลา	กลุ่มตัวอย่าง	

วารุณี (2554)	การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อการสื่อสารของบุคคลกรสายสนับสนุน	1.ศึกษาผลการทดลองใช้หลักสูตร 2.ศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมการฝึกอบรม 3.ศึกษามุ่งอนาคตที่มีต่อหลักสูตร 4.ศึกษาแรงจูงใจ	วิจัยและพัฒนา	10 วัน 20 ชั่วโมง	บุ ค ค ล า ก ร สายสนับสนุน 20 คน
------------------	---	---	---------------	----------------------	--

ผู้วิจัย	องค์ประกอบหลักสูตร	ขั้นตอนการพัฒนา	ผลการวิจัย
วารุณี (2554)	1.วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 2.เนื่อสาระของหลักสูตร 3. สื่อการฝึกอบรม 4. กิจกรรมการเรียนการสอน 5. การติดตามผลประเมินผล	1. ศึกษาสภาพปัญหา 2. ร่างหลักสูตร 3. ทดลองใช้ 4. ประเมินประสิทธิภาพ	1. ประสิทธิภาพหลักสูตรผ่านเกณฑ์ ที่กำหนด 2.. คะแนนทดสอบหลังการ ฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3. ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก 4. แรงจูงใจภายในด้านลักษณะ งานและพลังจูงใจในการทำงานอยู่ใน ระดับสูง 5. แรงจูงใจภายในด้าน สภาพแวดล้อมการทำงานอยู่ใน ระดับ ปานกลาง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนศิลปศึกษา

สุพจน์ บุญอำไพ (2549, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการสำรวจสภาพการเรียนการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา โรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร. เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการเตรียมการสอน ผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษาและนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่า มีสภาพการเตรียมการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ยกเว้นครูผู้สอนศิลปศึกษา มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ด้านการดำเนินการสอนผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษาและนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่า มีสภาพการดำเนินการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ยกเว้นครูผู้สอนศิลปศึกษา มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ด้านการผลิตและใช้สื่อ ผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษาและนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่า มีสภาพการผลิตและ ใช้สื่อ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้นครูผู้สอนศิลปศึกษา มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก 4) ด้านการวัดและประเมินผล ผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษาและนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่า มีสภาพการวัดผลและประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ยกเว้นครูผู้สอนศิลปศึกษา มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

มนตรี ศรีเจริญ (2551, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระทัศนศิลป์) ในโรงเรียนประถมศึกษา ศูนย์ประสานงานที่ 16 พระยีน – ขามป้อม อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระทัศนศิลป์) ผลการวิจัยพบว่า ด้านบุคลากร มีปัญหาเกี่ยวกับครูสามารถประยุกต์ใช้คอมพิวเตอร์และวัสดุในห้องปฏิบัติการสอน อยู่ในระดับมาก ด้านสื่อการสอน มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เทคนิคและวิธีการเลือกใช้สื่อการสอนกับเนื้อหาและการให้บริการจัดหาสื่อ วัสดุอุปกรณ์การเรียนศิลปะแก่ครู ด้านผู้เรียน มีปัญหาเกี่ยวกับทักษะการใช้วัสดุอุปกรณ์ ในการสร้างงานศิลปะจึงกระทบต่อการเรียนศิลปะ ด้านการสอน มีปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การใช้หลักการ รูปแบบ และทฤษฎีการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล มีปัญหาเกี่ยวกับการทดสอบความรู้ก่อนเรียน หลังเรียน และการประเมินโดยผู้เรียนมีส่วนร่วม

รุ่งอรุณ บุญทัน (2550, หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการสอนศิลปะ (ทัศนศิลป์) ของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการสอนศิลปะ (ทัศนศิลป์) ด้านการเตรียมการสอน ด้านการดำเนินการสอน ด้านการผลิตสื่อและการใช้สื่อ ด้านการวัดผลและประเมินผล 2) เพื่อเปรียบเทียบสภาพปัญหาจำแนกตามวุฒิการศึกษาและประสบการณ์สอนศิลปะ (ทัศนศิลป์) 3) เสนอแนวทางแก้ปัญหาการสอนศิลปะ (ทัศนศิลป์) ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาการสอนศิลปะ (ทัศนศิลป์) เรียงตามลำดับ คือ ด้านการดำเนินการสอน ด้านการผลิตและการใช้สื่อ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล 2) การเปรียบเทียบสภาพปัญหาการสอนศิลปะ มีระดับสภาพไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่สถิติที่ระดับ .05 3) แนวทางแก้ปัญหาครูศิลปะมีความต้องการเข้ารับการอบรมทางศิลปะ

เอนก ตรีกูมิ (2558, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาทัศนศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามแนวคิดพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตร ศึกษาผลการใช้และความพึงพอใจหลักสูตรรายวิชาทัศนศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษา

แนวคิดพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรรายวิชาทัศนศิลป์ ประกอบด้วย ความนำ หลักการของหลักสูตร เป้าหมายของหลักสูตร แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผล มีหน่วยการเรียนรู้พื้นฐานงานศิลป์ สร้างสรรค์งานศิลป์ ตามรอยศิลปิน วิจิตรศิลป์ และย้อนรอยอดีต ผลการใช้หลักสูตร โดยให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและวางแผนการดำเนินงานจะช่วยให้ครูที่ไม่ได้จบทางด้านศิลปะ มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตร อยู่ในระดับมาก

ณิรศรา พุกกะวัน (2547, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา โดยการใช้ Discipline Base Art Education เป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา โดยการใช้ Discipline Base Art Education เป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุโขทัย ในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมิน สื่อการสอนและแหล่งเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ Discipline Base Art Education เป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุโขทัย มีความสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาและชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและผู้ผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน เห็นด้วยอย่างมากกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา สรุปสาระสำคัญทางด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรัก ภูมิใจและเห็นความสำคัญของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ อันนำไปสู่การพัฒนาและสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านสุโขทัย 2) การกำหนดเนื้อหาสาระ ผู้เรียนควรเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านในอดีตและเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัยปัจจุบัน 3) การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนควรได้ไปทัศนศึกษาในแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาในอดีต 4) การประเมินผล ผู้เรียนสามารถอธิบายประวัติที่มาของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาของตนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการผลิตงานปั้นดินเผา 5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากโบราณวัตถุโบราณสถานในชุมชน เช่น แหล่งเตาเผาโบราณ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ของเครื่องปั้นดินเผา เป็นแกนนำสู่องค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ศิลปะปฏิบัติ ศิลปะวิจารณ์ และชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

รินฤทัย รอดสุวรรณ (2555, หน้า บทคัดย่อ) ได้เสนอบทความงานวิจัยเรื่อง แนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Discipline Base Art Education ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของการสอน 5 ด้าน คือ 1) ด้านจุดประสงค์การสอน 2) เนื้อหา 3) กิจกรรมการเรียนการสอน 4) สื่อการสอน 5) การวัดผลและประเมินผล โดยแบ่งความรู้ตามทฤษฎี DBAE 4 แกนคือ 1. แกนประวัติศาสตร์ (Art History) ควรรู้ลักษณะและรูปแบบของศิลปะไทยแต่ละยุคสมัย พุทธประวัติและวรรณคดี 2. แกนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) ควรตระหนักในคุณค่าของศิลปะไทย เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปะไทย 3. แกนศิลปะ

ปฏิบัติ (Art Production) ควรมีทักษะในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยกำหนดตามสภาพความพร้อมและความต้องการของชุมชน 4. แกนศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism) วิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทยในงานศิลปะตามขั้นตอนศิลปะวิจารณ์

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยไปใช้ในการสอนตามหลักสูตร

กฤษฎา ยศขันธ์ (2546, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี ในด้านสภาพภูมิศาสตร์สภาพทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสังคมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดราชบุรี กรณีโอ่งมังกร หนังสือวัดขนอนและผ้าจากไท-ยวน ตลอดจนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของจังหวัดราชบุรี ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. ภูมิหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดราชบุรี เป็นองค์ความรู้ที่คิดขึ้นจากสติปัญญา เพื่อใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมีกระบวนการสั่งสม กลั่นกรองและสืบทอดกันมายาวนาน ประกอบกับจังหวัดราชบุรี มีความหลากหลายทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่หลากหลาย สภาพทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะเฉพาะถิ่นตามภูมิประเทศ สภาพดินในเขตที่ราบมีความเหมาะสมกับการเกษตรกรรม ทำให้ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเพาะปลูกพืชไร่พืชสวน สภาพดินในเขตพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางมีคุณสมบัติเหมาะกับการทำเครื่องปั้นดินเผา การประกอบอาชีพรองลงมาคืออุตสาหกรรมโอ่งมังกร ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม สภาพสังคมเป็นลักษณะเครือญาติ มีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ เช่น สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านทอผ้าจาก มีการปรึกษาหารือในกลุ่มการประกอบอาชีพ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี เห็นได้ชัดเจนจากการประกอบอาชีพ สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมในการประยุกต์ใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรในท้องถิ่นผนวกกับความสวยงามในการทำเครื่องใช้สอยต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันและสร้างชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น ได้แก่ โอ่งมังกรเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดราชบุรี หนังสือวัดขนอนได้ประยุกต์เทคโนโลยีมาใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นและผ้าจากไท-ยวน ศิลปะผ้าทอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี

3. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดราชบุรี ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรท้องถิ่น เกิดบรรยากาศฟื้นฟู ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเข้าร่วมพัฒนาหลักสูตรและร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่มีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น สะท้อนสำนึกของสังคมในด้านคุณค่า ผู้คนได้หวนกลับมาศึกษากันอย่างจริงจัง ลึกซึ้งและกว้างขวาง อันเป็นการสร้างดุลแห่งวัฒนธรรมกับคุณภาพชีวิตให้พัฒนาที่ยั่งยืน

นิตยา สุวรรณศรี (2547, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ มาพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาในเขตอำเภอนองม่วงไข่ ผลการวิจัยพบว่า 1) ในด้านการสนับสนุนส่งเสริมและนิเทศ ติดตามผลของผู้บริหารสถานศึกษา ส่วนใหญ่ส่งเสริมครูผู้สอนโดยการจัดหาเอกสารให้นำไปศึกษา แนะนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีการสร้างแรงจูงใจ โดยเชิญเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและนำคณะครูเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน นอกจากนั้นมีการระดมการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ มาร่วมพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ได้แก่ ครูผู้สอนผู้มีความรู้ความสามารถด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและ ผู้ปกครองนักเรียนและนิเทศติดตามการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน 2) ในด้านการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับที่ตนเองรับผิดชอบของครูผู้สอน ส่วนใหญ่จะนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอน ได้ความรู้จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญการศึกษาจาก เอกสาร รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการเข้ารับการอบรมสัมมนาและการศึกษาดูงาน ส่วนครูที่ไม่ได้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจและไม่มิงงบประมาณในการดำเนินการ ส่วนวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตร จะน่านักเรียนไปศึกษา ณ ที่อยู่ของผู้ถ่ายทอดกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้อาวุโสในท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา โดยมีขั้นตอน คือ สสำรวจสภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาสภาพความต้องการของท้องถิ่นและจัดทำแผนการสอนร่วมกับผู้ถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) ในด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของ ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่ได้รับเชิญให้มาร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนโดยครูผู้สอนหรือ ผู้บริหารสถานศึกษา วิธีการถ่ายทอดที่สำคัญ คือ การสาธิตหรือแสดงให้นักเรียนและครูดูจากนั้นจึง เป็นการฝึกปฏิบัติวิธีที่ได้ผลดีที่สุดคือ การเรียนเป็นกลุ่มโดยไปศึกษาในพื้นที่เป็นที่อยู่ของผู้ถ่ายทอด และให้ครูผู้สอนสืบต่อจากผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภิญโญ ภูเทศ (2550, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีมาใช้ในการ เรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การดำเนินงานและนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีมาใช้ในการ เรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีในการเรียน การสอนของโรงเรียนมัธยมหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและ ครูอยู่ในระดับปานกลาง และความคิดเห็นของนักเรียนอยู่ในระดับมาก รูปแบบการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนมี 5 กระบวนการ คือ วิเคราะห์ชุมชน การจัดทำชุดความรู้ การสร้างกิจกรรม การขยายผลสู่ชุมชนและการประเมินผล

เบญจพร เกียรติกำจรวงศ์ (2548, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการ สอน กลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยการใช้ภูมิปัญญาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนของครูศิลปะด้านทัศนศิลป์ ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยการใช้ภูมิปัญญาไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก ในองค์ประกอบพื้นฐานของการจัดการเรียนการสอน คือ ด้านครู ด้านนักเรียนและด้านหลักสูตร ในองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ ด้านกำหนด จุดประสงค์ การเรียนการสอน ด้านการกำหนดเนื้อหาสาระ ด้านการดำเนินการ (การเตรียมการสอน เทคนิค วิธีสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน) ด้านการวัดและ ประเมินผล 2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาไทย เห็นด้วยมากในการนำภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะ เข้าไปจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ครูศิลปศึกษาควรเป็นผู้วิเคราะห์หลักสูตรตามจุดประสงค์ การเรียนรู้และวางแผนการสอนโดยปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ให้คำแนะนำ จัดทำหลักสูตรภูมิปัญญา ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและเชิญปราชญ์ท้องถิ่นมาสอนโดยตรงในวิชาที่ปราชญ์ท้องถิ่น มีความชำนาญ

และควรจัดอบรมครูศิลปศึกษา ให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื้อหาความรู้ต้องอ้างอิงจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ และโรงเรียนควรช่วยเหลือสนับสนุน ในด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือด้านการเชิญปราชญ์ท้องถิ่นเป็นวิทยากร ด้านงบประมาณ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวางแผนจัดทำหลักสูตรร่วมกับชุมชน ด้านสถานที่ ห้องปฏิบัติงานที่เหมาะสม ด้านเอกสารประกอบการเรียนการสอน ด้านยานพาหนะที่จะนำนักเรียนไปสู่แหล่งการเรียนรู้และด้านการสร้างแหล่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน 3) ครูศิลปศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาไทยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะควรได้รับการอนุรักษ์และการสืบทอด ควรมีการนำเข้าสู่กระบวนการจัดการศึกษาทุกระดับชั้น โดยให้มีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติและเน้นการสอนให้รู้เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะ เพื่อให้ผู้เรียนได้ความรู้ ตระหนักเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจ ชื่นชมและร่วมอนุรักษ์งานศิลปะในท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยสืบทอดไปหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษาและองค์กรชุมชนในท้องถิ่น ควรประสานการเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครือข่ายในชุมชน ส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อคุณค่าของภูมิปัญญาไทยเพื่อให้นักเรียนมีความรัก ความภาคภูมิใจและเข้าใจบทบาทที่มีต่อชุมชน อันเป็นการสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องของแนวทางการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในโรงเรียนสรุปดังนี้

1. วิเคราะห์ชุมชนที่เป็นแหล่งภูมิปัญญา
2. สอบถามผู้เชี่ยวชาญ ศึกษาเอกสาร อบรมสัมมนา ศึกษาดูงานจากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ความต้องการของท้องถิ่น
3. เชิญผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าร่วมพัฒนาหลักสูตรและร่วมถ่ายทอดความรู้
4. จัดทำชุดความรู้และแผนการจัดการเรียน ด้วยการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบได้แก่ จุดประสงค์การสอน การกำหนดเนื้อหาสาระ ดำเนินการ การวัดและประเมินผล
4. เชิญผู้ทรงภูมิปัญญามาร่วมกิจกรรม สาธิตหรือแสดงให้ดู ครูเป็นผู้ฝึกโดยศึกษาจากสถานที่จริง
5. ขยายผลสู่ชุมชน
6. ประเมินตนเอง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดแบบแผนการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ เพื่อพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดราชบุรี พบว่ามีแนวคิดที่สำคัญโดยสรุปย่อแนวคิดการวิจัยดังนี้

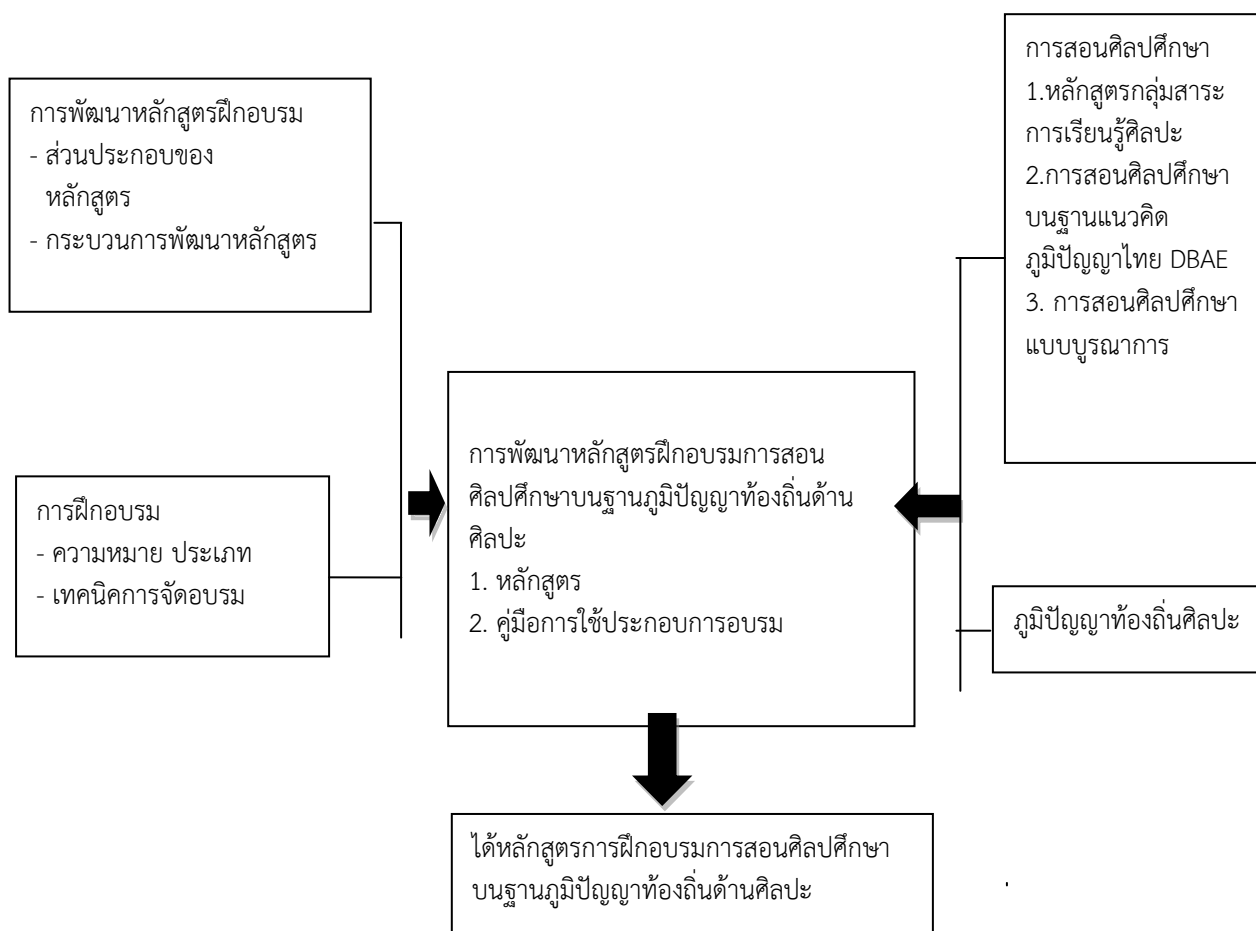
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Taba (1962), Tyler (1976) Salor and Alexander (1977) ตามกรอบแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทย ได้แก่ วิชัย วงษ์ใหญ่

แนวคิดที่เกี่ยวกับการฝึกอบรม การเตรียมการฝึกอบรม การดำเนินการฝึกอบรม และการประเมินผลการฝึกอบรม

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระทัศนศิลป์ การนำภูมิปัญญาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวคิดในการวิจัยตามตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม เป็นแผนภาพที่ 2.6 ดังนี้

ภาพที่ 2.6 กรอบแนวคิดการวิจัยพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการสอนศิลปศึกษาบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ
 ที่มา (ปริยาพร บุชบา, วันที่ 16 พฤษภาคม 2556)